

~~D. 17. 28~~ EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.
I VITEBERG.
C209. —
SIGNAT. MDCCCXIII.

DEFENSIO
VITAE MISSIONIS MIRACV
LORVM ET EVANGE
LIORVM
B. D. MARTINI
LVTHERI

CONTRA
FALSO HIS IMPVTATAS CALVMNIAS
A
GVIL. FRIDERICO DAMIANI
SACERDOTE PETRINO

SVSCEPTA ET ABSOLVTA
IN
SOLIVS DEI TRINVNIVS
HONOREM
ADFLICTAE ECCLESIAE HVN
GARICAE COMMODVM
BONORVM QVORVMVIS SOLATIVM
A
VERITATIS QVODAM
AMANTE

A. R. S. M DCC LV

DEFENSIO
VITAE MISSIONIS MIRAC
LORVM ET EVANGELII
LORVM
B. D. MARTINI
LUTHERI
CONTRA
FALSO HIS IMPUTATAE CALUMNIAS
GVL. FRIDERICO DALLMANN
SACERDOTE PETERINO

SVBSCRIPTA ET AVSOLVTA
SOLVIT D. C. RINVLINUS
HONORARI
ADJUNCTAE BOHEMIAE HAVN
GARTICAE-COMMODIVM
HONORARI GORVMVS SOLVITVM
VERITATIS OVODAM
AMANN

A. R. S. H. DEC. LVA

Q. D. B. V

PROOEMIUM

Magnus quondam Ecclesiae Carthagi-
nensis Doctor et Episcopus Cypri-
anus, Pater, ut notum, Seculi III.
recte adnotat omnino in Epist. LV.
p. 105. edit. Brem. *esse hoc perpe-
tuum opus diaboli, ut servos Dei mendacio laceret et
opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut, qui
conscientiae suae luce clarescunt, alienis rumoribus
sordidentur.* Possem id ego exemplis multorum
uirorum de Ecclesia Christi meritum optime,
pluribus quoque comprobare, sed sufficiat nobis
haec unius Martini Lutheri uita, quae,
quam turpiter toties iam a Cacodaemonis istius
discipulis fuerit descripta, norunt singuli, quot-
quot acta eiusmodi de b. Lutero nostro, ex con-
temptu eius, ab aliis elaborata litterisque confi-
gnata, uel legerunt iam, uel legere adhuc, non
absque tristi animi dolore, debent. Prodiit, sub
A 2 finem

4 DEFENSIO VITAE MISSIONIS ETC

finem anni quoque superioris Pofonii Hungariae metropoli, libellus, molis quidem exiguae, sed calumniarum in b. Lutherum nostrum plenissimus, editus a Guilielmo Friderico Damiani, Sacerdote Petrino, cui ille hunc titulum dedit, *Synopsis uitae, missionis, miraculorum et Euangeliorum Martini Lutheri et Ioannis Caluini, quinque tantum constans capitibus.* Fateor, ubi eum prima uice legissem, refutandi animum mihi non fuisse; cum scirem, dudum ea iam ab aliis Ecclesiae nostrae uiris doctissimis in uastis eorum uoluminibus confutata esse, quae Sacerdos iste Petrinus, citra omnem plane ueritatis speciem, in b. Lutheri nostri manes, euomit ac effutit. Tandem illum resumsi, ubi cogitasssem, plurimos et inter eos quoque, qui religioni nostrae addicti sunt, fide imbecilli praeditos esse, quos extrimescebam ideo, falsis istis relationibus Auctoris nostri assensum suum praebituros: illud etiam ad propositum continuandum, non leue admodum pondus mihi addidit et stimulum, quando expendissem, ubi et inter quos, libellus iste, editus sit? Si id in florentissimo Germaniae regno ac Imperio contigisset, non tantopere curassem omnino. Sed miserebat me Hungariae in primis et huius afflictissimi coetus Euangelici, cuius onus propterea et conuitia, quae ob dignissimum praestantissimumque Lutheri nomen perferre cogitur, meum onus ac conuitium esse putabam, esse etiam uolui. Dominus eius necessitatibus succurrere uelit ipse, quod ei ex animo opto atque cupio! A defensione Caluini sponte supersedi; quod id
genus

genus officii in me fuscipere hac uice, plane non potuerim, sed nec uoluerim quoque. Solum autem Martinum Lutherum nostrum defendo; quod ipsum, maiori etiam iure, facere potui. Labores ac molestias, quas in elaborando isto opusculo, defensionem manium b. Lutheri nostri continente, subire debui, silentio praetero. Scient id omnes, quotquot in eiusmodi labore defudarunt unquam; ipsa etiam huius lectio, pluribus de eo, pium ac beneuolum Lectorem, instruet ac commonefaciet. Potius me ad opus ipsum conferam, semper prius in hoc, uerba Auctoris praemissurus; tum demum et mea his subiecturus, pias manes b. Lutheri nostri contra falso ei imputatas calumnias, uindicantia. Faxit Numen immortale, ut felicem illud exitum habere possit!

VERBA AVCTORIS

Martinus Lutherus antea cognominatus Luder, nostri temporis Haeresiarcha in Möer circa Islebiam in Saxonia parentibus orthodoxis, sed rusticis, Ioanne Luder fossore montium et Margarita Lindemannin Ancilla balnearum Anno 1483 die 10 Nou. in uigilia D. Martini Episcopi natus. Ita Lutherus ipse in parte testatur Tom. 2. Latinor. colloq. Mensal. p. 18. et alibi his uerbis: *Ego sum rustici filius de Möer circa Islebiam: ego natus ex pauperibus parentibus, pater pauper fuit, fossor montium, mater omnia ligna ad rem domesticam necessaria in dorso importauit. Pro-*

6 DEFENSIO VITAE MISSIONIS ETC

*auus, auus, Pater meus fuerunt natura rustici. ue-
rum famigerata opinio est Ioannis Cochlaei apud
VVeislingerum in Libro, qui inscribitur Pascere
uolueris aut morere part 2. p. 35. et Alberti Ele-
ctoris Moguntini apud Lanbenbergium in suo
Romano Beelzebub p. 17. aliorumque, Martinum
Lutherum fuisse puerum supposititium, quem
Germani lingua patria Wechselbalg nominant,
ex Margarita matre et Diabolo patre progenitum,
cui opinioni Lutherus, alias in ulciscendis iniu-
riis sat praeceps, nunquam reclamare ausus est.
Extat et alia opinio Laudati Praedicantis Lau-
benbergii, qui p. 13. sic scribit, *Expoyatum est,
Lutberi parentes, Anno 1483. circa Festa Pentecostalis
ad Ecclesiam pro copulatione iuisse, Lutherum autem
in uitam uenisse uespere ante festum Martini, quod
uix hebdomades 23. conficit, ex quo Lutberi Mater,
uterum gerebat. Sequitur ergo, Lutherum, si non
supposititium, saltem nothum, puerum fuisse.*
uid. p. 3. 4. 5.*

DEFENSIO LVTHERI

§. I. Martinus Lutherus, uero cognomine,
Lutherus, non Luder, sicut semper antea dictus;
ita nunc et in perpetuum dicendus est. Isto quip-
pe eum cognomine gauisum fuisse semper, auctor
est ex nostris Matthesius Serm. I. de Luth. p. 1. 5.
ex Pontificiis ipsis, praeter alios plurimos, quo-
rum uerba mox audiamus, Polydorus Vergilius
L. VIII de rerum inuentoribus cap. IV. p. m. 470.
sic scribens: *Tum Wittenbergae in oppido Saxoniae
celebri*

celebri praesto fuit quidam Martinus, cognomento Lutherus, Augustinianus Monachus, homo in Theologia, apud suam gentem primarius.

§. II. Falso asseritur, Lutherum haeresiar-
cham fuisse uel nunc etiam eum pro tali habendum. Sensu quidem Pontificio haeresiar-
cha dicitur, quos scimus, eos omnes pro haereticis uel
haeresiar-
chis habere et agnoscere, qui traditionibus
humanis ualere iussis, uerbum DEI scriptum, in fi-
dei articulis, uelut unicum normam sequuntur, et in
solo Christo, omne iustitiae ac salutis suae perfugium,
unice quaerunt, prout recte asserit b. Gerhardus in
Confess. Cathol. L. II. Art. V. cap. I. f. 713. 6.
Proprie haereticus is est, qui temporalis alicuius com-
modi, et maxime gloriae principatusque sui gratia,
falsas ac nouas opiniones (articulis fidei fundamen-
talibus contrarias) uel gignit uel sequitur. Ita Ius
Canonicum causs. XXIV. quaest. III. cap. 28.
conf. Schmidius Helmstad. in Lexico Ecclesiastico
min. p. 37. Basilius Fabri in Lex. f. m. 1014. et
Gerhard. l. c. L. II. Art. V. cap. I. fol. 713. 6.
Haeresiar-
cha uero is, qui dogma quodpiam Eccle-
siae Catholicae contrarium primum excogitauit, uid.
Tertull. l. de praescript. cap. 37. apud Schmi-
dium l. c. Vtraque haec definitio in b. Lutherum
cadere nequit, cum constet ex libris eius, praeci-
pue Catechesi eius utraque minore et maiore,
ipsum talia docuisse, quae articulis fidei funda-
mentalibus aut Ecclesiae Catholicae, nequaquam
contrariantur, unde et ipse negat tom. I. Ienenf.
Lat. fol. II. b, se talia docuisse aut dixisse, quae non
sint: Ecclesiae Catholicae et Ecclesiasticis Doctoribus
consen-

8. DEFENSIO VITAE MISSIONIS ETC

consentanea. Certe uel ipsi Pontificiorum Scriptores id agnouere, titulum haeretici uel haereticarum, absque causa fuisse nostro tributum. Polydorus Vergilius l. c. sic scribit, *is* (Lutherus) *continuo, ut deorum contemtor accusatus citatur, causa agitur, sed quia ad diem dictum non ad fuit, paullo post declaratur haereticus etc.* Erasmus pariter in Epist. quadam ad Fridericum Elect. Sax. *quam non congruit, inquit, mansuetudini Theologicae, protinus ac ne quidem perlecto libro tam immaniter debachari in nomen ac famam uiri probi, idque apud imperitam plebeculam, quae prorsus caret iudicio, praesertim cum ille disputando proposuerit, cum omnium iudicio se submiserit, quorum non oportuit.* Nemo monuit, nemo docuit, nemo reiecit. *Tantum uociferantur haereticum, seditiosis clamoribus ad lapides prouocant etc.* conf. Gerh. l. c. L. I. P. I. Cap. VI. f. 59. a., Paucis, Bellarminus L. III. de Eccles. cap. IV. resp. uetat haereticum dicere illum, *qui se per obstinationem et pertinaciam, ut ipse loquitur, ab Ecclesia non separat.* Omnes autem boni intelligunt, quam nulla ratione causa in Lutherum deuolui possit separationis eius ab Ecclesia. Non enim ipse se ab hac separauit, sed a Papa separatus potius ac excommunicatus est, quemadmodum pluribus id infra ad §. X. confirmabimus. Hoc minus igitur haereticus uel haereticarum dici potest.

§. III. Parentes Lutheri non fuisse rusticos natura, docent nos sequentia. Quantum I., ad Patrem eius, uerum quidem est, eum fossorem montium siue rectius loquendo, operarium metalli-

tallicum fuisse tum adhuc, cum habitasset in pago Moyer, Matthes. Serm. I. p. 5. at, postquam in oppidum Mansfeld peruenisset, non iam fossor amplius aut operarius metallicus fuit, sed *et Magistratus ibi gessit, et propter integritatem omnibus bonis carissimus fuit*, uerba sunt Philippi Melancthonis de uita et actis Luth. p. 2. add. Matth. l. c. p. 6. unde et a VVierio, homine Pontificio patricius constituitur, in L. de praestigiis daemonum L. III. cap. XXIII. p. 340. 2, Matrem eius quoque honesta ac ueteri familia fuisse natam, testatur Melancthon, dum inquit l. c. *in eam autem urbem* (Isennacum nempe) *missus est* (Lutherus) *quod mater in iis locis honesta et ueteri familia nata fuerat*. Vtrum ancilla balneorum fuerit, id quidem testimonio uero ac genuino probari nequit confer interea si placet, Sleidanum L. XVI. p. 489. pluribus ista refutantem. Obseruet lector, Auctorem uerba Lutheri ex colloq. et meditat eius part II. p. 18. mala fide allegasse, quippe ocularis eorum inspectio me edocuit, haec saltem ibi legi ac inueniri; *Ego natus ex pauperibus. Pater pauper fuit, fossor montium, mater omnia ligna, ad rem domesticam necessaria in dorso importauit, ut eo melius filios educarent, duros perpeffi sunt labores*. Caetera, quae auctor adducit, ibi non leguntur, suntque pro interpolatis merito habenda. Hoc ideo beneuolum Lectorem scire uolui, ut is intelligat, nihil continere uerba Lutheri, quod contrarium forte esset, supra a me assertis. Deinde ut istud poruisset esse documento, quam auctor noster, sicut in uerbis istis Lutheri allegandis, ita

in multis aliis non satis fidum se exhibeat historicum, cum religioni sibi non ducat, uerba ab aliis prolata uel adnotata, interpolare, saltem non multum curauit auctor inspicere uerba aliorum, utrum ea se reuera ita habeant, quemadmodum a suis, ipsi quoad omnia simillimis, in medium prolata fuere.

§. IV. Id uero omni specie ueri caret et in manes b. nostri Lutheri plane iniurium est, quod auctor aliorum confusus testimoniis ac falsis opinionibus, asserit, quasi Lutherus puer fuisset supposititijs, immo, quod horrendum! ex Margareta matre et Diabolo patre progenitus. Talia enim asserendo auctor I, merito prodit suam infirmitatem et petulantiam, supra enim admittit, Lutherum parentibus orthodoxis quidem, sed rusticis, Ioanne Luder et Margaritha Lindemannin, natum fuisse, quod ipsum nunc negat. II, Lutherum e genuinis reuera parentibus, non accedente opera Diaboli, esse in lucem editum, probant scriptores *a*) nostrates non modo, coeui tamen v. 9. Philippus Melanchton de uita et actis Luth. p. 2. M. Michael Coelius in orat. funebr. habita Islebiae d. 19. Febr. An. 1546. Matthesius Serm. I. p. 1. 5. b. Sleidanus L. XVI. p. 489. sed et *β*) ipsi illi, qui Pontificiorum castra olim non absque zelo sequebantur. Horum duos hac uice adducemus, Ioannem VVierium alterum, Illustriss. quondam Cliuorum Ducis Archiatrum, alterum Ludouicum Mainburgium S. I. suis, quantus fuerit! optime notum. Priori illi, non sufficiebat S. Fountainum Episcopum, asserentem, Lutheri matrem

matrem ex coitu Diaboli concepisse, refutasse, in L. de praestigiis daemonum L. III. cap. XXIII. p. 338. sed et paucis interiectis, haec egregia protulit uerba; *Lutheri profecto doctrinam alius ueritatis machinis, impugnare et conuellere oporteret, non eiusmodi figmentis, alioqui uulgus intelliget. Si quidem crassum nimis hoc commentum est, de tali daemonis concubitu, quum ex descripta eius uita omnibus constet, natum fuisse An. 1483. d. 10. Nouembr. nocte post horam undecimam, Islebiae sub Imperio Comitum Mansfeldensium, ex patre minime obscuro, Ioanne Luthero, uiro patricio, et huius pudica coniuge Margarita matre, atque Martini nomen ei impositum, quod dies proximus, quo per baptismum Ecclesiae initiaretur infans, Martino sacer esset. l. c. p. 340. Posterior iste, eum in modum, de natalibus b. Lutheri scribit, natus erat (Lutherus) Islebiae, quod Comitatus Mansfeldensis oppidum est An. 1483. non quidem ex incubo, ut quidam ad augendum ei odium, sine specie ueri scripserunt, sed ut homines alii nasci solent, neque de hoc unquam fuit dubitatum, neque postquam haeresiarcha factus est. Ac ut talis fieret, opus non erat in locum Ioannis Luderipatris diabolium substituere et Margaritae Lindemanae matris honorem, infamia talis geniturae contaminare, uid. eius Hist. Luth. L. I. Sect. VIII. apud Seckendorf. f. 17. Quam optassem, legisset haec maiore cum attentione auctor noster! III. Si Lutheri mater eum daemone rem habuit, ex quo et filium suscepit, aut clam fuit habitum, aut palam rescitum: Si clam habitum fuit, quis Cacodaemon, quaeso, Iesuitis (Damiano ego, et, ad quos ille se*

prouo-

prouocat, recte dixerim :) factum hoc aperuit? Si publice rescitum, cur non illud Satanae scortum in eius uocatum et pro merito punitum fuit? iure quaerit b. Fridericus Balduinus, VVittembergensium illud immortale decus, in Phosphoro ueri Catholicismi, Cardinali Pazmannio Hung. opposito L. III. p. 244. ubi porro disputans, sermonem prosequitur; Sed esto, magistratus pariter et Lutherus, hoc in genere improbe fecerint, quid uero Sacerdotes uestri illo tempore? fatetur Pazmannus: (dico ego Damianium quoque id fateri) Lutherum, nomen Martini, in baptismo sortitum, num ergo ephialten et natiuam Diaboli sobolem sacro baptismatis lauacro tinxerunt et sancti uiri nomine dignati sunt? Quid Abbates, quid Doctores uestri in Scholis et Coenobiiis? Lutherus Monachus Augustinianus fuit, in Magistrum et Doctorem promotus, professioni publicae adhibitus, numquid ergo homines uestri ephialten Diaboli filium, his honoribus maculare solent? uel num Diaboli foetus se Christianorum sacris et scholarum censuris ac periculis submitteret et stadium illud tandem tantisque cum sudoribus percurreret? Quis unquam simile quid de ullo ephialte audiuit? l. c. p. 245. Si haec bonus Damiani apud animum expendisset, credo, non cum scripturum fuisse de natalitiis Lutheri his contraria, nec ita facile assensum suum prae-buisset scriptoribus illis nugacissimis, quorum interea testimoniiis se suffulcit. IV.) Idem Balduinus l. c. p. 243. et 244. pluribus comprobaturum dedit, Pontificiorum scriptores in describendis Lutheri natalibus, sibi ipsis non constare; ita, ut prae incertitudine, unus hanc, alter illam, amplecta-

plectatur credendam ac defendendam, falsam licet ac erroneam, sententiam et opinionem, a scriptore quodam, sublestae fidei, orbi litterato, communicatam. Quid mirum igitur, si et apud nos, duorum istorum Cochlaei et Alberti Electoris Moguntini famigeratae illae (ut auctor loquitur) opiniones, locum inuenire possint nullum? Ac Cochlaeus ipse, haud quidem scimus, quomodo conciliari possit, cum iis, quae in actis Luth. p. I. de nostro scripsit: *Lutherus natus Isebii A. D. 1483. in Saxonia sub Comitibus a Mansfeldia, parentes habuit plebeios; ex familia Luderorum, parentem Ioannem, matrem Margaritam, etc.* In his enim concedit, Lutherum α) natum esse, β) et natum quidem esse eum, ex parentibus legitimis. Tandem V.) cogitare debuisset auctor, nondum certo constare, incubos aut succubos dari, quod item disceptetur huedum adhuc, quenquam posse nasci absque femine humano. Negatiuam sententiam tuentur α) ex Patribus, Chrysofomus Hom. III. et XXII. in Genes, Philastrius Brixienis in cap. 108. Cassianus L. 12. collat. cap. 8. β) ex Pontificiis Prateolus l. 10. Haer. cap. 15. Vallesius in Sacra Philof. cap. 8. Broideus; Remigius, Cardanus, quin immo Conimbrienses ipsi L. I. de gener. et cor. cap. IV. quaest. 10. art. III. et Caietanus Cardinalis in Comment. super part. II. Sum. Thom. art. III. qu. 95. uid. Gerhard. l. c. f. 326. Clodius in diss. de Angelo in assumpto corp. §. VIII. cap. III.

§. V. Contradixisse Lutherum, uel, ut auctor addit, reclamasse opinioni huic, quasi is ex
Marga-

Margarita matre et Diabolo patre natus esset, testatur I.) Cochlaeus in Sympol. cap. 28. et in praef. vitae Lutheri, quando commemorat, Lutherum, cum id sibi ab aliis obiectum esset, nil aliud respondisse, quam, *quod fieri non possit, ut ipse sit et mulieris filius et ex incubo procreatus.* Satis accurate ad rem! uid. quoque Colloq. Luth. mens. cap. 24. In specie II.) contradixisse illum et deprecatum fuisse titulum *Wechselbalg*, ostendunt uerba eius Tom. VIII. Ienens. Germ. f. 98. in quibus ille se munit aduersus calumnias aduersariorum suorum, exemplo Christi, Prophetarum aliorumque piorum, qui eadem quoque fata experti sunt. Sic enim l. c. inquit; *Wann der Teuffel der Lehre nichts kan anhaben, so leget er sich wider die Person, leuget, schweret, fluchet und tobet wider dieselbige. Gleichwie der Papisten Beelzebub mir thut, da er meinem Evangelio nicht konte widerstehen, schrieb er, ich hätte den Teuffel, wäre ein Wechselbalg, meine liebe Mutter eine Hure und Bademagt, fluchs da er das hatte geschrieben, ward mein Evangelium zu nichte, und hatten die Papisten gewonnen. Also mußte Johannes der Täufer und Christus selber den Teuffel haben und Samariter heißen, fluchs darauf ward Johannes und Christi Lehre unrecht und der Pharisäer recht. So ist es allen Propheten gegangen!*

§. VI. In sufficiens igitur esse testimonium Laubenbergii, constat ex (§. IV.) ubi euicimus ex ipsis Pontificiorum scriptorum testimoniis, Lutherum non fuisse puerum supposititium, parentes

rentes eum genuinos habuisse, qui itaque nothus esse potuit? Verum id esset utique, si computus mensium et hebdomadarum, quem Laubenbergius iste init, firmo staret ralo. Sed cum non possit demonstrari, Lutheri parentes certo in feriis Pentecostalibus fuisse copulatos; inde Laubenbergii testimonium eadem facilitate a nobis reiici potest, qua illud ab auctore fuit adlatum.

VERBA AVCTORIS

Ad ecclesiam deductus, ut sacro inauguraretur Baptismate uix nou excidit e manibus Sacerdotis, dum autem aqua salutis ablueretur, sub actuali ablutione, coepit Luder petita emittere, ut circumstantes non parum territi, nil inde boni ominabantur (pro ominarentur) p. 5.

DEFENSIO LVTHERI

§. VII. Quae hic auctor cumulat, eorum singula falsitatem redolent. Coeui certe scriptores de istis silent, nec ullam faciunt mentionem, Lutherum, intra actum baptismatis, uel pedita (uenia id beneuoli Lectoris dixerim) emisisse, uel ex manibus Sacerdotis excidere uoluisse. Iure miramur, unde talia auctor traxerit? A fusciporibus Lutheri ea ipsum habere non potuisse, cuilibet in proparulo est; cum illi et, qui fuerint, ignoretur; et utrum cuipiam de eiusmodi actibus infantis Lutheri quidpiam dixerint uel reuelauerint? dubitetur hucdum. Coeuos, si adimus scriptores, nihil quidquam de istis commemorant.

morant. Audiamus Marthesum dicentem, in S. Peters Kirchen im Nahmen der heiligen Dreyfaltigkeit Christlich getaufft und Martinus genennet ist. Serm. I. p. 2. 5. Audiamus Coelium in orat. funebr. Islebiae hab. sic de hac re scribentem: das weiß diese Stadt Eisleben und das ganze Mansfeldische Land, daß er von ehrlichen, frommen Eltern alhie zu Eisleben ehelich geboren, und als ein Christ getaufft worden. Apud utrumque istorum nihil quidquam, de actibus istis, relatum legimus. Relinquitur ergo, haec ab auctore ipso, excogitata esse. Bonos adstantes miraremur, (si nimirum ea, quae auctor de istis refert, recte se haberent) quid inde mali ominari potuissent, si reuera quoque noster pedita emisisset intra actum baptismatis. Nonne id ex causis naturalibus infanti, ut homini considerato, euenissent? Nonne idem quoque Constantino Copronymo accidisse relatum legimus, quem tamen, non obstante improuiso casu isto, scimus et Imperatorem egisse, et multa quoque egregia signa suae uirtutis edidisse, licet et quandoque malis quibusdam obnoxius esset?

VERBA AVCTORIS

Lutherus exactis primis adulescentia annis, mutatoque cognomine Luder, quod in lingua Teutonica scurram seu ganeonem significat, et assumpto cognomine Luther, quod eadem lingua purum sonat, in Magdeburgensi et Isenacensi collegiis prima humaniorum studiorum fundamenta iecit. p. 5.

DEFEN-

DEFENSIO LVTHERI

§. VIII. Refutantur haec per (§. I.) quippe in qua ostendimus ex testimoniis fide dignorum scriptorum, nostrum, uero cognomine Lutherum non Luderum fuisse nominatum, qui igitur potuit is cognomen Luder in Luther mutasse aut tale assumfisse? Quid si assumfisset uel mutasset etiam? Num propterea reprehensionem quādam meruisset? Atqui in historiis legimus, innumeros plane uel ex ipsis Pontificiis simile quid tentasse? Cogiter Lector, Cochleum ipsum, ad quem se toties prouocat auctor noster, et iste enim uero cognomine Dobeneck uel etiam Wendelstein (quod cochlidem significat) a patria ipsi tributo, mutato; Cochlaeum se dici ac nominari uoluit? uid. Salig. in Hist. A. C. eiusdemque Apol. Germ. edit. L. II. cap. V. §. VI. p. 231. Ut taceam Pontifices Romanos ipsos, quorum Szegedinus Hung. in Speculo Rom. Pontif. p. 33. copiosum adfert numerum, qui mutarunt nomina sua, postea quam ad sedem Petri promoti fuere. Ita Sergius II. dictus antea, os porci, est; Hadrianus IV. Nicolaus Breckspeare; Pius II. Picol homineus; Eugenius IV. Condelinarius etc. Si his uitio id uerti nequit, cur in nostro id non tolerant homines Pontificii?

VERBA AVCTORIS

Dum autem VVittembergae adhuc qua (satis barbare) Lector doceret, frequenter noctu uagabatur sub praetextu repetendi lectiones cum

B

Spala-

Spalatino; praesertim apud uiduam quandam, quae fatis formosam habebat filiam, uisebatur, de qua saepe non sine suspiriis Spalatino dicebat, *O Spalatine, O Spalatine! tu credere nequis, quantum me haec speciosa puella in amore et deliciis habet, concedere in fata nolo donec tanta concitem, ut ego quoque puellam tam uenustam ducere queam.* Ast uidua mater ut aduertit, quod hic Philosophiae Magistellus nimis profunde philosophari incipiat cum filia ei domum interdixit, probabiliter quia facere non poterat aliquos Syllogismos in Dari, p. 7.

DEFENSIO LVTHERI

§. IX. Falsum est, Lutherum, dum adhuc doctorem ageret, noctu saepe (ut Auctor asserit) hinc inde oberrasse, in primis frequenter conuenisse eum puellam formosam uiduae cuiusdam, de hoc enim I) nihil quidquam legitur apud Scriptores, ea aetate uiuentes, nec unquam id ei, in uiuis adhuc existenti, obiectum a quoquam fuit. Hoc minus ergo, fidem, apud beneuolum Lectorem, narratio ista, habere debet. II) Fecisset talia Lutherus ex impuro quodam amore erga sexum sequiorem, uagis libidinis eo allectus. Sed sunt scriptores fide dignissimi, qui perhibent, Lutherum non modo mnia Lectoris fideliter obiisse, sed et longe remotum fuisse, toto uitae suae tempore, ab omnibus uagis libidinibus, ita ut Philippus Melanchton confidenter asseueret in oratione funebris, p. 97. edit. Hofmann. *nullas unquam in eo uagas libidines animaduersas a quoquam esse contract.*

tract. eiusd. de uita et actis Luth. p. 7. Certe III) quam alienus fuerit a matrimonio ineundo Lutherus, adeoque ab amore impuro ac illicito erga sexam sequiorem, docent nos eius uerba ad Argulam, nobilem foeminam, suadentem ei ut uxorem ducat: *Non miror, talia de me garriri, cum garriantur et multa alia, uerum TV ei gratias age nomine meo, et dicito, me esse quidem in manu Domini, sicut creaturam, cuius cor mutare et remutare, occidere et uiuificare potest singulis momentis et boris; hoc tamen corde, quo haectenus fui, et modo sum, non fiet, uxorem ut ducam; non quod carnem meam, aut sexum non sentiam, cum neque lignum, neque lapis sim, sed animus alienus est a conuugio, cum expectem mortem etc.* uid. L. II. Epist. Luth. p. 244. 245. Accedit IV) quod id nostro factu fuerit plane impossibile, ut toties se absentare potuisset a confortio fratrum suorum, quippe qui diligentem eius habebant curam, nec tam in nostrum causa, quam in hos confratres suos, quinimmo uicarium ipsum, si id ei concessisset, deuolui iure deberet. Caeterum V) utrum genuina sint uerba Lutheri, quae Auctor asserit, eum dixisse ad Spalatinum, cum nullibi in scriptis eius repererim, dubito, et id quidem facere, iure optimo, cum bonis quibusque possum.

VERBA AVCTORIS

Anno 1517. die 31. Octobr. Lutherus no-
uae Sectae, quam dudum meditabatur, Auctor fa-
ctus, Theses 95. contra Indulgentias VVitteber-
gae disputandas exposuit, et ad ualuas Ecclesiae

Electoralis publice affixit, quibus Ioannes Terzelius, ex Inclita Dominicanorum familia uir doctus Francofurti ad Viadrum 106. Antitheses opposuit, Lutherum Hereticum (male, haereticum scribere debuisset Auctor) appellans p. 7. 8.

DEFENSIO LVTHERI

§. X. Auctor hic dicit quidem Lutherum nouae Sectae Auctorem factum, sed non probat. Nos, quid de isto sentiendam sit, breuiter indicabimus. Lutherus noster, nunquam certe ea intentione animum ad reformandam Ecclesiam Romanam adplicuit, ut, successu temporis, se ab hac sponte separare, peculiarem item Sectam constituere ac fundare potuisset. uid. Comment. eius in Genes. f. 341. a) et f. 603. b) et Epist. ad Spalat. apud Melchiorem Adami in uita Luth. p. 76. b) add. Frantzius in Disp. Iubil. de Indulgent. §. 19. p. 28. Sed tota haec res sic se habet, unde intelligere possunt cordatiores, quam inique caussam separationis Lutheri ab Ecclesia Romana (Catholicam enim professus semper est, et nunc profiterur eam adhuc in Discipulis suis) Aduersarii nostri, et cum iis Auctor noster, in Lutherum deuoluant, cum in eos potius deuoluenda sit, praecipue autem in Pontifices Romanos, quemadmodum id, hac uice, demonstrare conabimur. Anno Domini 1517. fuit quidam Monachus Dominicanus, Tetzelius nomine, uir, non doctus, ut Auctor perhibet, sed rudis admodum et stupidus, qui et, propter perpetratum adulterium, Osnaburgae ad mandatum Maximiliani

liani Imperatoris, aquis, sacco reconditus, mergendus erat, liber tamen ab hac poena pronunciarus, ad petitum Friderici Electoris Saxoniae. Matthes. Serm. I. p. 24. 25. Hic, facultate sibi data ab Alberto Archi-Episcopo Moguntino, consentiente item Leone X. Papa Rom. tum plane in aedificanda Basilica Petri, a Iulio adhuc II. P. R. aedificari coepra, occupato, peragravit varias urbes ac oppida in Saxonia, veniam remissionis peccatorum omnibus iis pollicitus, qui modo hanc sufficienti pecunia redimere perquam uellent. Veniens Iurebogam, tantum non omnes Lutheri auditores post se traxit. Tum Lutherus continuo ad Albertum Archi-Episcopum Mogunt, et alios quatuor Episcopos, litteras dat, rogans eos in his, audaciam hominis compercerent. Sed tantum abest, ut illi hunc responso dignauerint; ut ansam potius et occasionem praebuerint aliis, contra nostrum scribendi. Integrum si quidem agmen hostium aduersus hunc confurrexit, quos inter primas quasi tenebant Conradus VVimpina, Syluester Prierias Italus, Gabriel Venerus, Latomus, Catharinus, alii, adeo sacrarum litterarum expertes ac illiterati, ut horum Italus ille, Syluester Prierias, ne epitome quidem aut epitoma sciuerit, cuiusnam esset generis. Etsi enim utraque haec uox generis foemini sit; Prierias tamen, contra omnes, omnium Grammaticorum regulas, eam pro neutro habuit. Vnde falsè hoc nomine uidetur a nostro in Epist. quadam ad Spalat. d. 15. Decembr. An. 1518. exarata: *mitto Syluestrinam epitomam, quam ipse Epitoma uocat*, (in

libro scilicet, cui ille hunc titulum dedit, de iuridica et irrefragabili ueritate Romanae Ecclesiae, Romanique Pontificis, liber tertius, index quidem longissimus, sed breuissimum epitoma) *homo Graeco-barbarus et latino-coquus*. uid. Tom. I. Ienen. Lat. f. 63. a) Nec Leo X. P. R. officio suo defuit, quin statim nostrum, non exauditum nec conuictum, Bulla quadam, ut haereticum damnat, et a gremio Ecclesiae separat et excludit, Anno, nimirum 1520. et 1521. 28. Mart. Viridium die. Erasmus in Axiomatibus suis, pro caussa Lutheri, de hoc facto Pontificis Rom. sic iudicat, *Bullae*, inquit, *saeuitia probos omnes offendit, ut indigna mirissimo Christi uicario!* Auctores, qui haec uberius, quae nos in compendio adduximus, referunt, et a partibus nostris stant, ex a) nostris, sunt, Melanchton l. c. p. 9. Matthesius Serm. II. p. 32. 33. Spalatinus in *der Lebens-Beschreib. der Röm. Pabst.* ex edit. Cypr. p. 13. Sleidanus l. I. Comm. p. 1. 2. 3. β) ex Pontificis, Cochlaeus de actis et scriptis Luth. p. 2. 6. Polydorus Vergilius l. c. p. 470. 471. Petrus Suauis in Hist. Conc. Trid. p. 4. Edm. Richerius in Hist. Concil. L. IV. P. II. p. 121. Maimburgius in Hist. Luth. Sect. X. f. II. apud Seckendorf.

VERBA AVCTORIS

Flammam hanc plurimi uiri docti extinguere conabantur, sed frustra, Lutherus de die in diem, (satis barbare id ab Auctore dictum est) magis ac magis furebat. Qua propter a Leone X. summo

summo Pontifice Romam citatus, ire noluit, cuti tamen suae consulere uolens, Anno 1518. sub initium Octobris, habito prius saluo Conductu, Augustam uocatus, se contulit, ubi die 9. eiusdem, re mature perpensa, coram Pontificis in Germania Legato Cardinali Caietano, uno Tabellione, quatuor Caesareis Consiliariis, aliisque spectabilibus testibus haeresin incepram abiurauit his uerbis: *Ego Frater Martinus Lutherus Ordinis S. Augustini protestor, quod reuereor, et sequor S. Romanam Ecclesiam in omnibus meis factis et dictis, praesentibus, praeteritis, et futuris. Quod se quid mihi excidit, aut si quid contrarium dixi, uolo et rogo id pro non dicto haberi.* VVittembergam autem reuersus, consueto Haeresiarcharum more ad uomitum rediit. p. 8. 9.

DEFENSIO LVTHERI

§. XI. Duo hic Auctor in nostro improbat, quod 1) citatus Romam, comparere noluerit, cuti suae, hoc modo, prospicere uolens. 2) quod antequam Augustam concessisset, libellum liberi commeatus, (saluum conductum Auctor uocat) sibi dari uoluerit ab Imperatore, qui tum Maximilianus erat. Sed non desunt nobis rationes, cur Lutherum, ob utrumque hoc factum, excusamus. Nam quod 1) attinet, falsum est, Lutherum propterea uoluisse, citatum, uenire Romam, quod extimesceret, ne forte cutis eius, aduersa quaeuis, perferre debeat, nota siquidem sunt eius heroica uerba in Epist. ad Wenceslaum

24 DEFENSIO VITAE MISSIONIS ETC

Lincum prolata, ex quibus, beneuolus Lector, facile intelliget, quae ad mortem subeundam paratus fuerit noster, quam nihili is aestimauerit uitam suam, adeo ut, pro Christo, uxorem, liberos, aliaque libens imittere uoluisset. Sic autem ea fluunt: *Quanto magis illi minantur, tanto magis ego confido; uxor mea et liberi mei prouisi sunt, agri, domus, substantia, cuncta disposita; gloria et nomen iam disperitur; nunc superest, imbecille ac fractum uorpusculum, quod, si abstulerint, forte duabus, uel una uiuendi hora, me pauperiorem facient, animam uero meam non auferent.* conf. Wernsdorf. in Diff. de progress. relig. Luth. Thef. IV. §. I. p. m. 20. 2) Causa, quod noster non comparuerit Romam, deuoluenda in Fridericum Elect. Sax. est, et in Academiā Wittembergensem, utpote quae, ope et auxilio Friderici Elect. adiuta, omnibus modis nostrum excusauit apud Papam et Carolum Miltitium, quo minus ille Romam uenire posset. uid. Marthef. Serm. II. p. 34. 35. Sleid. L. I. p. 8. 9. add. Tom. I. Ienens. Germ. f. 105, seqq. Lutherus certe, si in eo solo res haec sita fuisset, uix neglexisset, citatus adire Romam. 3) Quid si concessisset etiam Romam? Num cum putas saluum inde redire potuisse? Id quidem ego mihi nulla ratione sinam persuaderi, qui aliunde scio, destinatos iam ad decidendam causam Lutheri iudices, Syluest. Prieratem, Magistrum Palatii, et Hieronym. de Genutiis Episcop. Asculensem, sententiam mortis nostro, non exaudito licet nec conuictō, dicturos fuisse, teste ipso Mainburgio. S. I. in Hist. Luth. L. I. Sect. XVI. f. 41. apud

apud Seckendorf. nec mirum id uideri debet Lectori beneuolo, paucis enim ante, quam noster citaretur Romam, diebus, Paullus Balionus, militum dux strenuissimus, eadem fata expertus, cum quod mireris! contra fidem ei ab eodem Leone X. P. R. datam, morti adiudicatus, orbi huic ualedicere debuerit, sicut diserris id uerbis confirmat Iulius Ferretus in tract. de Gabellis et publicanis num. 95. Nec illud 4) praetereundum silentio a nobis est, quod Leo X. P. R. rosam auream per Militizium Friderico Electori, doni loco, miserit, quam ob causam? boni omnes intelligunt, nimirum, ut is facilem se praebuisset in extradando Luthero, et, si forte uitam amisisset, non nimium id curasset. uid. Matthes. Serm. II. p. 39. Sleidanus lib. I. Dresserus millenar. VI. Satis de primo isto, paucis iam et II. istud expediendum, quo improbare uideretur Auctor in nostro, quod is scil. antequam Augustam concederet, se in fidem recipi ab Imp. Maximiliano uoluerit. In eo enim laudandus noster est potius, quam timiditatis alicuius accusandus, quia Cardinalis Caieranus (qui nostrum examinare debebat) in mandatis habuit, tamdiu ut nostrum uinctum detineret, quamdiu non eum Papa Romam habere posset, testante id Pallauicino, homine Pontificio L. I. Hist. Conc. Trid. cap. IX. n. 3. add. Tom. I. Ienenf. f. 181. Tom. I. Alt. f. 115.

§. XII. Formula, qua creditur Lutherus, doctrinae suae nuncium misisse, ab Auctore fide pessima adducitur, praeterquam enim, quod huic quaedam ex suo inseruerit genio, tam astutum se

in ea alleganda exhibet, ut huius duntaxat exordium retineat, (quod ille ex reuerentia erga Pontificem Rom. quem tum adhuc pro capite Ecclesiae uisibili agnoscebat, protulit,) negligat uero adponere sequentia, quae exordium excipiunt, et ex quibus, si in medium producantur, quilibet animaduertere potest, quam falso creditur nocer, palinodiam cecinisse. Sic autem, prout eam. Tom. I. Ienens. Lat. f. 186. b) legitur, sonat: *Ego Martinus Lutherus Augustinianus, protestor, me colere et sequi sanctam Romanam Ecclesiam in omnibus meis dictis et factis, praesentibus, praeteritis et futuris. Quodsi quid contra uel aliter dictum fuit uel fuerit, pro non dicto haberi et habere uolo. Verum ex quo Reuerendissimus Dominus cet. mihi de mandato D. Papae, ut assererat, proposuit, et exegit, ut, super disputatione, quam de indulgentiis habui, tria haec facerem, primum, redirem in mei cognitionem et errorem reuocarem, secundum, cautelam praestarem de futuro non repetendis, tertium, permitterem abstinere ab omnibus, quae Ecclesiam DEI perturbarent. Ego, qui disputauit, et ueritatem quaesui, quaerendo derelinquere non potui, multo minus ad reuocationem compelli, non auditus, neque conuictus. Hodie protestor, me, non esse mihi conscium, aliquid dixisse, quod sit contra Sacram Scripturam, Ecclesiasticos Patres, aut decretales Pontificum aut rectam rationem, sed omnia, quae dixi, hodie quoque mihi sana, uera, catholica esse uidentur.*

§. XIII. Vtrum eius doctrina haeresis, ipse uero haeresiarcha, dici possit, in eo refutando, non erimus nunc copiosi. Posterius illud, iam
(§. II.)

(§. II.) remouimus a Luthero; prius per eandem Sphum, sponte sua corruit, qui enim haereticus uel haeresiarcha non est, illius nec Doctrina, nomine haereseos, uenire et accusari iure potest.

VERBA AVCTORIS

Anno 1519. die 27. Iunii fuit celebris illa disputatio inter D. Ioannem Eckium, Professorem Ingolstadiensem et D. Andream Carolstadium in Castro Ducali Lipsiae coram Georgio Saxoniae Duce, totaque Vniuersitate Lipsiensi de Libero arbitrio, de gratia, de bonis operibus, de primatu Romani Pontificiis cet. instituta, *in que* (teste Casparo Peucer Melanchthonis Genero in historica narratione aduersus D. Crelle) *orthodoxa ueritas ad 14. Iulii oppugnata triumphum, haeresis probrum reportauit.* Prostrato per Eckium Carolstadio, Lutherus totus anxius, sudoreque aestuans disputationi continuandae sese obrulit, quod etiam commendata prius in disputando modestia, indultum ei fuit. Sed Lutherus Carolstadio adhuc infelicior, adeo ut in fine quasi desperabundus in haec uerba, ipsi postea toties exprobrata, prorupit (pro prorumperet) *Haec Disputatio non est incoepa* (pro incepta) *propter DEVM, nec propter DEVM finietur.* Testantur haec quotquot eidem disputationi interfuere, eiusque acta conscripsere, p. 9. 10.

DEFENSIO LVTHERI

X. XIV. Auctor errat statim in definienda die inceptae disputationis huius, cum dicit, *initium*

rium eius collocari debere in diem XXVII. Iunii, certum uero est ex Epistola quadam Petri Mosellani, qui huic actui disputatorio interfuit ipse, eam incidisse in diem XVIII. Iunii, durasse autem trium circiter hebdomadarij spatio. uid. Seckendorf l. c. f. 90. b).

§. XV. Prostratum, (ut Auctor loquitur) Carolstadium ab Eccio (Eckium Auctor uocat absque causa) fuisse, nullo unquam testimonio uero probabitur, sed nec nos in eo nunc immorabimur: illud uero necessarium magis ducimus ostendere, Lutherum, infeliciorem Carolstadio in hoc actu disputatorio non fuisse. Prouocamus hic merito l.) ad testimonium Spalatini, quod uide sis apud Seckendorf. L. I. H. Luth. f. 91. b) et D. Simon. Pistorium sen. qui in relatione de Disp. Lips. die 23. An. 1519. Electori Fridrico in gratiam facta, candide faretur, Doctissimum inter litigantes hosce Lutherum fuisse, dum inquit: Das gemeine Gerüchte von jederman und dem meisten Theil fällt D. Martino zu, uid. quoque Archiu. Vin. Reg. N. f. 110. lit. H. n. 43. II.) Si infelicior noster Carolstadio fuisset, uictus uique dicendus esset ab Eccio, sed eum non fuisse uictum, patet α) ex confessione ipsius Eccii, faretur enim ipse in Epist. ad Georg. Hauen et Francisc. Burkardi Profess. Ingolstadt d. 1. Iulij An. 1519. Lipsia data, se, Carolstadium et Lutherum, re infecta abscessisse ex hac Disputatione, uid. Seckendorf. L. I. H. L. f. 85. b) et 86. a). Ita ergo, ex confessione huius, nullus uictor, sed nullus etiam uictus dici ac haberi posset, β) ex testimonio

stimonio Petri Mosellani, qui, ut dictum, actui huic disputatorio ipse interfuit, ipsumque est auspicatus oratione, de uera disputandi ratione. Scripsit ille elegantem quoque Epistolam ad Bilibaldum Binckheimerum, in qua ostendit, quis Eccius fuerit, et quomodo se inter disputandum gesserit. Verba eius haec sunt: *Eccius contra, (opponit eum Carolstadio, quem laudat a modestia Theologica) clamore, uultu militari ac truci, gestu histrionico pene, et incessu impetuoso, feroculis quispian apparebat; omnia illa corporis signa animum parum Theologum declarabant. Dixisset Georgiam quempiam disputare, non Theologum. Adeo leuiter et impudenter subinde se iactabat. Magnam adeo iacturam nominis sui apud nos fecit. Leuissime asserit, quae falsa sunt: impudentissime negat, quae pro certo uera, idque eum iactatione sui, quo res sic odiosior -- Eccius optimos quosque et doctissimos Theologici ordinis, ut sibi suspectos a iudicio submouit.* uid. Sculterus in Decade 1. p. 37. Seckendorf. L. I. H. L. f. 91. a) Penes Lectorem sit, uter horum uictor uel uictus dicendus. Meo quidem iudicio, putarem, Lutherum pro uictore, pro uicto Eccium, habendum esse. Neque enim promeret aliud is, quam ut pro uicto habeatur, qui nim. asserit ea, quae falsa sunt, impudentissime negat ea, quae uera sunt, remouetque eos a iudicio sententiaque decisua, qui interea optimi doctissimique ab aliis merito praedicantur. III.) Verissimum forte illud est, quod alibi Lutherus, de se et Carolstadio adnotat: *Ita me DEVS amet, fateri rogor, uictos nos esse (sed quomodo uelim!) clamore*

clamore et gestu, Tom. I. Ienenf. Lat. f. 294. Pul-
 cre certe! Sed et illa IV.) Verba Caspari Peucer,
 quae Auctor pro se allegat, rectissime se habent,
 nec tam in Eccium, quam b. Lutherum nostrum
 quadrare uidentur, de huius enim doctrina, quae
 orthodoxa semper fuit, uerissime dici potest, quod
 oppugnata licet ad d. 14. Iulii, triumphum ni-
 hilominus reportauerit, haeresis autem pro-
 brum. Quo nomine, si Auctor doctrinam Eccii
 intellexerit, sicut et intellexisse eum, uerba eius
 condocent; nos quidem, in condonando ei hocce
 uitio, quo Eccium suum is apud omnes infimu-
 lauit, haud difficiles inueniet!

§. XVI. Verba Lutheri, *haec disputatio non
 est incepta propter DEVM, nec propter DEVM finie-
 tur*, intelligenda non de Luthero sunt; sed de
 eius aduersariis et hostibus, ipse certe fatetur in
 uerbis, quae mox recensebimus, se quidem in no-
 mine Domini disputationem suam fuisse exorsum;
 desideratum uero id fuisse in aduersariis suis ac
 hostibus. Ita autem, *Factum est*, inquit, *Lipsiae
 in arce in Cancellaria, cum de disputationis forma
 ita tractaretur, ut in Eccii emolumentum, meum ue-
 ro damnum, omnia tenderent, et aduersarii plus am-
 bitioni, quam ueritati darent, cum tamen eo usque
 sperassem illos, sicut et ego, in DEI nomine, nego-
 tium illud adgressos esse. Tum uerbis querulis et
 tristi animo dixi, res haec non est coepta in nomine
 Domini nec in nomine Domini exitum habebit idque
 euentu comprobatum est, omnibusque notum, quam
 nullus eius disputationis fuerit.* Tom. I. Alt. p. 558.

VERBA

VERBA AVCTORIS

Luthero interea in contumacia crescente. --
 Vnde Summus Pontifex Anno 1520. die 14. Iunii Romae decreto publico, foribus S. Petri affixo 41. errores eiusdem damnauit, libros publice coneremauit, ipsumque Lutherum, ut Schismaticum et Haereticum ab omnibus uitandum, et, ut iura postulant, puniendum declarauit: quod cum per Germaniam ex Cathedris promulgaretur, unumque exemplar Vniuersitati Wittembergensi missum esset, Lutherus tanto in Papam exarsit odio, ut eodem adhuc anno 10. Decembr. Libros Iuris Canonici et Decretum Leonis, conuocatis scholasticis, suisque Auditoribus Wittembergae post Nofochomium (pro Nofocomium) publice propria manu igni damnauit (pro damuauerit) pronunciatis inter alia his uerbis;
Quoniam tu conturbasti sanctum Domini, idcirco conturbet te ignis aeternus.

DEFENSIO LVTHERI

§. XVII. Lutherum adeo pertinacem non fuisse, in admittenda saniori doctrina, quam ipse professus esset, supra ad §. II. testimonio Erasmi et Polydori Vergilii, comprobatum dedimus; ubi etiam, nec non §. XIII. uindicare eum uoluimus, ab iniquo nomine haeretici, haeresarchae et Schifmanici, quorsum, beneuolum Lectorem, scire talia porro uolentem, remittimus, ipsumque Autorem rogamus, similia ut conferat, diligenter

genter ponderet ac examinet, ne falso deinceps puter, in his non fuisse sibi satisfactum. Nescio uero, quod paucis quoque indicandum erat, quem hic Auctor, nomine Summi Pontificis, intelligat? Romanum si intellexerit Pontificem, in eo uehementissime errat, cum omnibus, facras Scripturas legentibus ac scrutantibus constet, hoc nomine, solum Christum, Summum illum animarum nostrarum Episcopum ac Pontificem I Perr. II. 25. condecorandum esse, uelut testatur Apostolus Paullus in Epist. ad Hebr. cap. IV. 14. 15. coll. cap. II. 17. cap. III. 1. cap. VII. 26. cap. VIII. 1. cap. IX. 11. Caeteri doctores omnes uel Episcopi sunt, uel Presbyteri et Compresbyteri, serui ac dispensatores mysteriorum etc.

§. XVIII. Quod Auctor non prober factum Lutheri, commissum ab eo, in comburendis ad portam urbis VVittenbergensis Elystrinam (non post Nosocomium, ut Autor asserit) libris decretalibus Pontificum aetate recentiori uiuentium (neque enim Ius Canonicum aut decreta Patrum antiquiorum combussit uid. Tom. I. Ep. Luth. Ep. 202. p. 294.) nec non Bulla nouissima Leonis X. P. V. id quidem nos non adeo miramur: sufficit, nec nobis deesse rationes, propter quas factum istud Lutheri, excusare possemus. In iis uero recensendis, iam nobis orium fecit ipse b. Lutherus noster, qui facti huius adeo sufficientes, dum adhuc uiueret, rationes dedit, ut magnum quondam Ecclesiae nostrae fidus, Bebelius nempe, audacter affirmare potuerit, hucdum eas a nullo quoquam fuisse refutatas, in memorab. Hist. Eccles.

Eccles. recent. Period. I. §. 25. p. 35. Hoc ergo magis iuuabit eas audisse Lectorem, quas nos ita exhibemus, prout eae hucdum leguntur Tom. II. Ienens. Lat. f. 316. 6, et 317. a) fide, credat uelim Lector! optima: *Iesus, omnibus Christianae ueritatis cultoribus et studiosis Gratiam et pacem a Deo Patre et Domino Iesu Christo! Ego Martinus Lutherus, dictus Doctor Theologiae, notifico in uniuersum omnibus, mea uoluntate consilio et opera, die lunae post natalem S. Nicolai, Anno Domini M. D. XX. excusos esse Pontificis Rom. libros et nonnullorum eius discipulorum. Si quis igitur, ut mihi futurum persuadeo, hoc admirabitur, interrogaturus, quibus de caussis et quo mandato hoc fecerim? his ipsis sibi responsum permittat. Primo, est ueteris exempli et antiqui moris, infectos, et improbos codices comburendi Quemadmodum legimus in actis Apostolorum cap. XIX. ad doctrinam diui Pauli, libros pro quinque millibus denariorum esse concrematos. Secundo, utcunque sit, sum tamen baptisatus Christianus atque adeo iuratus S. Scripturae Doctor, sed et quotidianus concionator, cui pro nomine, conditione, iureiurando et officio suo conueniat, peruersas, falsas, seductorias et impias doctrinas abolere, uel saltem impedire. Et quamuis multo plures iisdem sint obstricti conditionibus, eodem deuincti officio, qui tamen id ipsum uel nolint, uel nequeant, facere et praestare, fortassis ob imperitiam et humanam formidinem et metum; tamen ego eo ipso nihilo sum excusator, si mea conscientia satis sit instructa, et meus animus DEI gratia satis fortiter excitatus, cuiuspiam exemplo se retineri sustineat. Tertio, neque tamen hoc operis conatus*

natus essem, nisi, expertus, uisidsem Papam et Pontificios corruptores et seductores, non solum errare et seducere, sed etiam eos, post multas instructiones a me frustra factas, in suis impiis erroribus et perditionibus animarum, adeo prorsus induratos et fascinatos, ut non solum non patiantur se, uel duci, uel doceri, sed etiam coecos, obturatis auribus et oculis, Euangelicam doctrinam condemnare et exurere, ad suas Anti-Christianas et diabolicas abominaciones confirmandas et conseruandas. Quarto, nec credo eos mandatum habere a Leone X, Pontifice Rom. quantum per eius stat personam, nisi secus intelligam. Cui etiam ipsi spero, a me combustos libros, quantum ab eius Praedecessoribus conditos, non placere, quodsi ei etiam placeant, nihil hoc mea retulerit. Ad haec scio, certis hoc nunciis edoctus, Colonienses et Louanienses, iactantes, sese habere Caesareae Maiestatis ueniam et mandatum, meos codices comburendi, parcere ueritati, nam id propositi aliquot millium aureorum munere a nonnullis Magistratibus coemerrunt. Quinto, postquam ergo eiusmodi eorum combustione librorum, ueritati magna imminere iactura, et apud imperitam plebem suspitio inde ad multarum animarum pernitiam nasci posset, ego uicissim instinctu, ut spero, Spiritus, ad confirmandam et conseruandam ueritatem Christianam et uulgus, libros aduersariorum combusti, inspecta eorum insperabili emendatione et correctione. Itaque nemo se permittat commoueri sublimibus titulis, nominibus et clamoribus Pontificae conditionis, Canonici Iuris, diuturnae consuetudinis, horum combustorum codicum, sed prius audiat et uideat, quid Pontifex in suis

suis libris docuerit, quam uenenatas et abominabiles doctrinas sacra spiritualia iura contineant, et quid haecenus, loco ueritatis, adorauerimus. Et tum libere indicet, iustene an iniuste huiusmodi libros combusserim.

VERBA AVCTORIS

Iam quatuor circiter labebantur anni, ex quo Lutherus pacem Ecclesiae turbare coeperat, Imperator Carolus V -- Wormatiam, ubi comitia indicta erant, ut uenit, Lutherum ad se citat, qui, accepto celeriter eius rei Nuncio, pelli suae ante omnia prospectum uoluit, ac ideo saluum Conductum, non Imperatoris tantum, sed Imperii quoque Principum, manu signatum expetiit -- Lutherus interea, iuxta Imperatoris edictum, post 21. dies Wormatia discedere coactus fuit, in itinere autem, iussu Friderici Saxoniae Ducis (immo Electoris quoque) Fautioris sui, ab aliquibus equitibus interceptus, et ad castrum Marchburgense (male, Wartburgense scribere debuisset Auctor, Matthes. Serm. III. p. 73.) prope Isenacum secure delatus, ubi perq. menses et ultra inclusus et delicate habitus latuit. In hoc castro ac solitudine, quam Lutherus suam Pathmon (error orthographicus est, patmum scribere debuisset Auctor, neque enim Graece παθμος sed παλμος dicitur) uocabat, ipse consilium nouae sectae ex ueteribus ruinis exaedificandae -- cum Diabolo (qui testibus eius Discipulis specie et habitu Monachi non sine defectu

C 2

mon-

monstruoso (pro monstro) unguium ad eum venire solitus erat) inuit eo artificio, ut ianuae et fenestrae omnes uoluptatibus carnisque desiderijs aperte, pudori uero et bonis operibus clausae essent, gnarus scilicet, nulla re mortales allici tenaciusque irretiri posse. In hac solitudine celebrem illam disputationem de sacerdotio et Missae sacrificio cum Diabolo habuit, cui, disputando uictus, in lunio, se ipso (satis barbare) triumphum concessit p. II. 13. et 14.

DEFENSIO LV THERI

§. XIX. Vtrum Lutherus pacem Ecclesiae et publicam turbauerit; huic dubio infra ad §. XXIV. satisfacere studebimus. Nunc uideamus licet, utrum is propterea timiditatis alicuius (quam Auctor phrasi, *pellis suae ante omnia prospectum uoluit*, indigitat) sit accusandus, quod prius, quam Wormatiam iret, fidem publicam (Saluum Conductum Auctor, more suo, uocat) sibi ultro dari expetierit, non modo Imperatoris ipsius Caroli V. piae reminiscendae, sed et caeterorum Imperii Principum, manu signandam et corroborandam? Auctor ad quaestionem propositam affirmando; nos negando responderemus, moti hisce rationibus I) quia, si ab Imperatore solo expetiisset sibi libellum commeatus liberi, facile hic, continuis persuasionibus Cleri Romani, eo perductus fuisset, ut Luthero fidem datam negasset. Quis nescit fata Ioannis Huss? Et iste enim sub fide publica Constantiam ad
conci-

concilium uocatus, nihilominus tamen rogum, contra fidem ei datam, experiri debuit, quod factum, uel ipsi Pontificiorum Scriptores quidam improbant, nota sunt uerba Petri Placa L. I. epit. delict. c. 37. in fine expresse feribentis; *Haereticos uocatos in Concilio Constantiensi sub saluo conductu, contra datam fidem, necatos esse*, ut Tiberianum Decianum et Salomonium, idem illud improbantes, silentio hac uice, praetereamus. uid. interea Menochius consil. 100. num. 193. 194. Meisnerus in Philosoph. Sobr. Part. III. cap. VII. p. 254. 255. 317. 318. Cui nota est astutia et doctrina Cleri Romani, talia non mirabitur, nostro euenire facile potuisse, docent quippe publice in scriptis suis et propugnant; *non licere pacisci cum haereticis ut libere possint in damnata eorum secta uiuere*, uid. Conrad. Bruno L. III. de Haeret. cap. XIII. II) Iuramenti formula, a Carolo V tum dicta, cum is Bononiae a Pontifice Rom. Clemente VIII. trina huic prius ab eo praestita pedum exosecutione, pro Imperatore coronaretur, haec fuit: *Ego Carolus Romanorum Rex et breui Dei gratia, futurus Caesar, per Deum Diuumque Petrum promitto, polliceor, testificor, atque iuro, me impostero pro uiribus, ingenio et facultatibus meis, Pontificiae dignitatis et Romanae Ecclesiae perpetuum fore defensorem, nec ullam Ecclesiasticae libertati uim illaturum: sed potestatem, iurisdictionem, et dominationem ipsius, quoad eius fieri potest, conseruaturum, et protecturum, cuius rei testem uoco Deum ipsum et haec sancta Evangelia*, uid. Coelestinus in Hist. Comit. August.

p. 16. Sleidanus L. VII. p. 181. 182. Strauchius
 incontinuat. Sleid. p. 404. 405. Szegedinus. Hung.
 d. l. p. 114. Notum procul dubio et nostro fuit
 iuramentum istud, quare diffidebat de fide Cae-
 saris, unde factum etiam puto, quod is, non
 contentus fide sibi a Caesare isto data, sigillum
 quoque et consensum cacterorum Imperii Prin-
 cipum rogauerit. Deo id in acceptis referimus,
 quod Imperatori huic eum indiderit animum,
 ut interea, aliiscum sollicitantibus, inprimis Ale-
 andro Legato Pontificis Rom. (teste ipso Pontif.
 Scriptore Pallaucino d. l. cap. 35. f. 41.) *ne fi-
 dem, ex decreto Constanriensis Concilii, Haeretico
 seruaret, grauiter responderit, fidem rerum pro-
 missarum, etiamsi toto mundo exulet, apud Impera-
 torem consistere oportere*, ita refert Zenocarus in
 uita eius. add. Marthef. Serm. III. p. 58. 70. Sleid-
 danus L. III. p. 60. et ex ipsis Pontificis D.
 Landherr in scharffen runden Muge. Admirati
 VIII. litt. K. r. III. Lutherum adeo timidum
 non fuisse, ut propter timorem forte Wormati-
 am, concedere noller, nisi habito prius saluo,
 ut Auctor dicit, conductu, testantur eius uerba,
 quae ille, ab aliis dissuasus toties, ne Wormatiam
 iret, animo imperterritito protulit, *mibi uero, qui,
 uocatus sum, decretum et certum est, ingredi urbem in
 nomine Iesu Christi, etiamsi scirem, tot Diabolos mi-
 hi oppositos, quot sunt regulae, in omnibus totius or-
 bis testis*, Tom. II. Ienenf. lat. f. 412. a Tom. II.
 Ienenf. Germ. f. 79. Colloqu. eius mens. cap. 28.
 f. 284. Marthef. Serm. III. p. 59. et illa ad Spa-
 latinum; *Si Caesar me ad occidendum uocare uelit*
 et

et hac responſione Imperii hoſtem me habuerit, offerro me uenturum Epist. 220. p. 214. a Selneccerus quoque perhibet in Orat. Hiſt. de initiis, cauſſis, et progreſſ. Auguſt. Confell. p. 58. 6. maluiſſe Lutherum, ſi Deo placuiſſet, martyrio ſe ſubiici, dilacerari, diſſecari, tranſfodi, cremari, ob ueritatis coeleſtis confeſſionem, ſaepeque cum ingeminaiſſe illud, *miferum me inquiring, qui indignus iudicor martyrii corona* (*O felices, qui propter Chriſti ſanguinem, fundunt ſanguinem, et propter Chriſti mortem mori non timent* ibid. p. 60. a.

§. XX. Quod Auſtor dicit, Lutherum, delicate habitum, in hac arce ſecurum delituiſſe, id quoque ſpecie omnis ueri caret. Nam etſi non negemus, ipſum et in hac patmo ſua uictum habuiſſe, illud tamen admittere non poſſumus, quod delicate habitus fuerit, et adeo ſecurus in hac arce delituerit, ut nullam plane habuiſſet curam uel ſui, uel auditorum ſuorum. Certe I) aliud oſtendunt Sermones eius ſacri, quos in gratiam illorum, qui praefentes erant, ſingulis diebus ueneris, aliisque diebus feſtis habuit, ut teſtatur Mattheſ. Ser. IV. p. 76. add. Hübner. in Comp. Reform. Hiſt. edit. Germ. p. 69. tot. II) Libri, quos in hac arce conſcripſit u. g. de uotis Monaſticis, de abroganda Miſſa priuata, de confeſſione priuata, Poſtillas Germanicas Euangeliorum Dominical. expoſitionem Pfalm 67. et 37. refutationem Latoni, Ambroſ. Catharini, et Hieronymi Emſeri, quinimmo et initium uerſionis Germ. N. T. in hac Patmo fecit, quam tandem anno ſequente 1522. luci expoſuit

posuit publicae uid. Tom. I. II. et III. Alt. Tom. II. Ienens. Lat. f. 477. Spalatinus Tom. I. epist. Luth. 229. p. 327. b.) epist. 233. p. 334. Matthes. Sermon. III. p. 76. 77. Sleidan L. III. p. 67. Bucholtzerus in Indice Chronol. p. 494. ad Ann. 1521. ita ut b. Wernsdorfius noster, iure optimo scribere potuerit, *adeo nunquam minus otiosum fuisse Lutherum quam cum oticaretur*, in Diff. de progressu emendatae per Luth. religionis Thes. IX. §. VI. p. 53. Accedit III) quod et morbo implicitus fuerit interea, dum hic commorari ipsi fuisset necessum, ut ipse fatetur L. I. epist. 226. 203. 234. et 251. restante id quoque Matthesio l. c. et Strauchio in continuat. Sleidan. p. 392.

§. XXI. Verum esset omnino, quod Auctor asserit, Lutherum consilium iniisse cum Diabolo, nouae sectae ex ueteribus ruinis exaedificandae, si doctrina quoque eius, quam professus est, et nunc profiteretur eam adhuc in genuinis cultoribus suis, (pessime illi, nomine sectae traduntur ab Autore) cum doctrina Diaboli, uel in minimis quibusdam conueniret; sed, cum contrarium doceat, uel ipsa inspectio librorum a b. Luthero editorum, falsum inde et hoc sit, oportet, quod Auctor de nostro asserit. Nominet nobis, si uir est, uel unum ex discipulis Lutheri, qui id perhibeat, quod ille asserit de nostro, facpe eum nim. conuenisse Diabolum in forma Monachi cuiusdam? Dicere talia non sufficit; probare debuisset Auctor, quod ipsum fecisse cum neglexerit, nec de nobis spem uel minimam sibi faciat, habituros nos esse fidem relationi eius, de monstro eiusmodi.

§. XXII.

§. XXII. Quam falsum illud quoque sit, quod Auctor de nostro asserit, ianuas ipsum et fenestras omnes, uoluptatibus carnisque desideriis aperuisse, pudori uero et bonis operibus clausisse; uel I) ex thesi prima, primae eius disputationis probari potest, quae hunc in modum sonat; *Dominus et Magister noster Iesus Christus dicendo poenitentiam agite etc. omnem uitam fidelium poenitentiam esse uoluit.* uid. Tom. I. Ienens. Lat. f. 3. Osiander Cent. XVI. L. I. cap. XXI. p. 41. seq. II) Verba eius, quae leguntur in expositione cap. V. Comment. eius ad Galat. itidem contrarium probant; *extra causam iustificationis nemo potest bona opera satis magnifice commendare. Quis enim, uel unius boni operis, quod Christianus ex fide, et in fide facit, utilitatem et fructum satis praedicare potest? est enim praetiosius quam coelum et terra.* Huic pertinent, et illa, quae reperiuntur in libro eius, de libertate Christiana: *Non liberi sumus per fidem in Christum ab operibus, sed ab opinionibus operum, id est a stulta praesumptione iustificationis per opera requisita.* Ad das si placet, Art. VI. August. Confess. in quo itidem necessitatem bonorum operum asseruit noster, adeo ut, causam nullam habuerit Auctor, contrarium de nostro scribendi.

§. XXIII. De disputatione illa, quam Auctor credit nostrum, cum Diabolo habuisse in arce Wartburgensi, nihil quidquam commemorant coeui scriptores; et credo ego, auctorem istud desumpsisse ex male intellectis uerbis Lutheri, hunc in modum sonantibus; *der Teuffel fing mit mir in meinem Herzen eine solche Disputation*

an, wie er mir dann manche Nacht bitter und sauer machen kan, latine reddita sic se habent; *coepit Diabolus mecum in corde meo disputationem: multas enim noctes satis acerbis et molestis mihi facere potest.* uid. Tom. VII. Vittemb. lat. f. 228. Quibus uerbis nihil aliud ostendere uoluit Lutherus, quam quod grauiter tentatus sit a Diabolo, immisso cordi ipsius, acerrimo dolore, quod per annos quindecim ex coena Domini, contra eius institutum, sacrificium fecerit, explicatio est illustriss. Domini a Seckendorff nostratis L. I. Hist. Luth. fol. 167 a) cui simillima illa sunt b. Friderici Balduini; *temptationem Satanae expertus est Lutherus, non institutionem: abominationes missae ipsi obiecit Satan, quas Lutherus negare non potuit, conscientiam eius tetigit, ut sudorem ipsi angor ille excuteret, et sic quem laqueis suis Papisticis extricatum sciebat, in desperationis abyssum praecipitare satagebat, obiciendo horrendas abominationes, superstitiones et idolomaniis, quibus haecenus pollutus fuerit in Regno Papistico, sanctos inuocando, coniugium certosque cibos abiurando, missificando, et similibus, quorum omnium nequam iste spiritus dux et auctor est, quem non pudet neque piget, in unius hominis aeternum exitium propria sua inuenta detestari.* uid. eius Phosph. ueri Cathol. l. III. cap. XXVII. p. 251. 252. add. Gerhardus in Confess. Cathol. Append. l. I. f. 329. 6) Caeterum, quod non fuerit uictus Lutherus, tentatione ista (auctor disputationem dicere mauult) in articulo de Sacerdotio et Missae sacrificio, id sequenti ratione probaremus, ostensuri, assertorum auctoris absur-

absurditatem summamque contrarietatem. Iure igitur dicimus, tum Lutherum scribere debuisse, contra sacerdotium et sacrificium Missae, cum victus esset, ut auctor asserit, a Diabolo: sed longe prius eum, contra ista Pontificiorum dogmata scripsisse, uel sequentia ista, beneuolum Lectorem, condocebunt. Atque hic, ut copiosissimus, in probando priore illo, quod nim. contra Sacerdotium scripserit prius adhuc, quam ei, haec tentatio a Diabolo obrigisset, asserens, Sacerdotibus licitum quoque esse, matrimonium ut ineant; causam non uideo, cum iam huic dubio, satisfecerit b. Müllerus, Hamburgensium quandam decus illud illustre, in Defensione Lutheri defensi cap. VII. p. 200. seqq. ubi et loca adducit b. auctor ex scriptis Lutheri, hoc, quod nos intendimus, probantia. Ad posterius illud nos conuertimus, operam daturi, ut per huius quoque probationem legitimam, desiderio, beneuoli Lectoris, fiat satis. Paullus Bachmannus, (Amnicola, ab aliis salutatur) Abbas ueteris cellae apud Nosenam p. 40. 41. Hist. eius concedit annos XV. nostrum sacrificasse, in uerbis: *annos XV. totos semper solus priuatim pro TE missa usus es (Luthere) in Sacramento.* Constat autem aliunde, Lutherum Sacerdotem fuisse factum An. 1507. Erfurti, primamque eum Missam celebrasse, Dominica Cantate, ut testatur ipse in Epist. ad Ioannem Braun, uicarium Isenacensem, data, quam uide sis L. I. Epist. Luth. Epist. statim I. Ita ergo incidisset annus XV. Sacerdotii Lutheri in an. 1522. mensem Maium, quod denuo concedit

dit Cordemoyus p. 62. homo itidem Pontificius. Atqui indubitatum est, Lutherum longe ante annum huncce (in quem et disputatio haec Lutheri cum Diabolo referenda est, iuxta alios vero in annum 1521.) contra Missam scripssisse, illam nim. non esse sacrificium, quod probatur a) ex sermone quodam Germanice a nostro dicto, anno adhuc 1520. cuius hic est titulus, *de nouo Testamento et sancta Missa*, uid. Tom. I. Alt. f. 114. 6., seqq. eius §. XXIV. sic sonat: *praecise statuendum est, Missam non esse, nec esse posse Sacramentum, non magis ac alia Sacramenta, baptismus, confirmatio, poenitentia, unctio etc. Alias perderemus Euangelium, Christum, solatium, omnemque gratiam Dei.* §. XXVII. sic: *Missam, nihil aliud est; quam testamentum et sacramentum diuinum, nec, potest esse opus aut sacrificium.* §. XXVIII. Sic: *facile dicitur, Missa est opus operatum, non operantis, sed difficile probatur: non sufficit dicere aut consuetudinem allegare et laudare.* β) ex libro, qui inscribitur, *de captiuitate Babylonica*, prodiit an. 1520. mense August. editio eius secunda, anno eod. mense Octobr. uid. L. I. Epist. Luth. Ep. 187. 189. in hoc, quod oppugnauerit Missam noster, testis est ipse Bachmannus Abbas, loco antea allegato. γ) ex tractatu eius contra Ambros. Catharinum, dedicato Wenceslao Lincio Augustiniano, composito autem an. 1521. d. 1. April. Sacerdotii Lutheri XIV. prius igitur, quam is concederet Wormatiam ad Comitiam, uid. Tom. II. Ienens. Lat. f. 370. seqq. δ) inde quia in Comitibus Wormatiensibus an. 1521. habitis, inter alios

alios eius errores (sic, per contemptum, doctrinam eius, uocant, Pontificii) a Hieronymo Alexandro, nuncio Pontif. Rom. et hic propositus ipsi est, ad reuocandum, desumptus ex libr. de captiu. Babyl. *Manifestus et impius est error* (quintus nim. in ordine) *Missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis aut quibuscunque necessitatibus suis aut aliorum, offerre seu applicare!* quem Lutherus etiam pro suo agnouit, in uerbis: *de ipsa Missa seu Sacramento dixi. non de orationibus in Missa.* uid. Tom. II. Ienens. Lat. f. 441. 6.) add. Gerhardus in Confess. Cathol. l. c.

VERBA AVCTORIS

Lutherus autem totus in id incumberebat, ut Ecclesiam Dei perderet, quapropter scriptis, uoce, precibus et minis hortabatur omnes, ut oculos aperirent, iugumque seruitutis abicerent, ex quibus tandem coniurationes, seditiones, direptiones urbium, deuastationes Prouinciarum ac cruentissimum illud Rusticorum bellum in Germania ortum est. p. 15.

DEFENSIO LVTHERI

§. XXIV. Videt Lector, auctorem in uerbis allegatis, multa nostro imputasse circa ueritatis speciem, non fecus ac Gentiles olim Christianis fecere, testante id Clemente Alexandr. L. VII. Strom. Praecipuum horum illud est, quando asserit auctor, nostrum, ansam quasi dedisse

et

et occasionem, sua doctrina, rusticis, qui tum uiuerent, arma sumendi. Excusant tamen eum merito sequentia I) quia aduersus hos scripsit, uid. Tom. III. Alt. f. 109. 114. 124. et Tom. III. Ienens. Germ. f. 108. 113. 141. 118. rogans eos, desisterent a malo eiusmodi, uid. Tom. III. Ienens. Germ. f. 183. 125. seqq. it. Tom. II. Ienens. Germ. f. 455. add. Matthesius Serm. V. p. 112. scripsit quoque Melhusium ad senatum, maxime propterea, caueret sibi a doctrina Müntzeri, nec eum reciperet, quod homo seditiosus esset. uid. Sleid. L. V. p. 124. idem fecit et ad Antverpienses. uid. Tom. I. Ienens. Germ. f. 100. Non fecisset autem, si auctor horum tumultuum fuisset, uel saltem contulisset aliquid, sua opera, ad suscipienda arma aduersus Magistratum. II) Auctor belli istius constituitur et merito quidem Müntzerus, et qui eum sequuti sunt, a Melanchtone nim. uid. Tom. III. Ienens. Germ. f. 131. 135. 136. Matthesio l. c. Sleidano L. V. p. 117. Bucholcero in Ind Chronol p. 513 qui et tandem captus, dignas sceleris poenas luit, triumphum ducentibus, Friderico Elect. Sax. Philippo Landgrauio et Henrico Brunswicensi. uid. auct. cit. III) Non sufficiebat Lutheri, scriptis saltem dehortari plebem, a seditionibus; ipse quoque concessit ad territorium Mansfeldense et huic loca uicina, Wisnariam, Erfurtum, Orlamundum, Ienam, uisurus, utrum hos, qui rebellabant, sermonibus, uiua proferendis uoce, a tumultibus istis reuocare ac retrahere posset. Loca scriptorum, id perhibentium, dabit Salig.
l. c.

l. c. L. I. cap. IV. § III. IV. p. 90 seqq. IV) Contrarium ostendunt eius uerba: *Sauerunt contra me Pontifex et Imperator, sed patientia mea effectum est, ut, quo magis sauerint, tanto lauius propagata sit doctrina mea, de Euangelio. Gladium nunquam strinxi, ultionem non exercui, defendi, quantum potui, potestatem Magistratum, etiam illorum, qui Euangelium et me persecuti sunt: substiti in hoc, et DEO omnia commisi, sola eius potentia et tutela nixus. Itaque, inuito Papa et omnibus aduersariis uiuum me is seruaui, (quod pro miraculo a multis et a me ipso agnoscitur) et Euangelio semper maiora augmenta dedit. At uos, (seditiosi nemp. rustici uestrique Doctores!) nunc moleste interuenitis et Euangelium ui promouere uultis, nec uidetis, a uobis illud, hoc modo, uehementissime impediri - - Vae uobis, falsi prophetae, qui miseram plebem, in corporum et animarum iacturam praecipitatis!* uid. Tom III. Alt f. 114 et 106. Conferri hic etiam possunt ea, quae Lutherus adnotat in explicat. Praecept. IV. leguntur ea in Catech. eius maio. p. 441 442. edit. Rech. V) Pro uoco ad testimonium Philippi Melanchtonis, qui de Luthero sic scribit: *Etsi (Lutherus) fuit natura ardens et iracundus; tamen semper, sui muneris memor, tantum docendo praeliatus est; ac uenit arma sumi, sapienterque distinxit officia toto genere diuersa, Episcopi, docentis Ecclesiam DEI, et Magistratum, qui gladio coercerent certorum locorum multitudinem. Quare cum aliquoties Diabolus, qui scandalis dissipare Ecclesiam, et contumelia DEVM afficere studet, et, ut est εὐχάρωνος, uoluptatem capit*

capit, ex hominum miserorum erroribus et exitio, inflammasset seditiosa ingenia ad excitandos tumultus, ut Monetarium (Müntzerum intelligit) et similes; acerrime illos furores damnauit et dignitatem, ac uincula omnia, politici ordinis, non solum ornauit, sed etiam inuinit. Execrabatur, igitur, non solum huius aetatis seditiosos Doctores, Monetarium et Anabaptistas, sed etiam eos Episcopos Romae, qui audacissime impudentissimeque decretis conditis affirmarunt, Petro, non tantum Euangelium docendi munus mandatum esse, sed etiam, imperia politica tradita esse - - Ac talis quidem Lutherus ipse fuit, quae DEI sunt, DEO dedit: recte docuit, DEVM recte inuocauit, habuit alias uirtutes necessarias in homine, qui placet DEO, deinde in politica consuetudine constantissime uitauit omnia seditiosa consilia. uid. eius tract. de uita et actis Luth. p. 14 15. item orat. funebr. p. 97. edit. Hofman. add. Tom. II. opp. Luth. Witt. et Tom. VIII. Alt. f. 874. nec non Boxhornius in Hist. Eccles. Lips. an. 1675. recus. p. 1050. seqq. Denique VI) iuuat audisse ipsum Bellarminum, sed quantum quaeso, apud suos uirum! qui L. III. de Laicis, cap. 2: quoque fatetur, Lutherum, horum tumultuum, auctorem non fuisse, sed his potius se opposuisse, acerrime quidem, sicut uerba id eius restantur: potestatem politicam esse apud Christianos illicitam, est opinio Anabaptistarum, quam non solum Catholici omnes execrantur; sed etiam Lutherus, in uisitacione Saxonica et Philippus Melancthon acerrime oppugnant. Credat uel huic auctor, si fidem habere noluerit supra allatis!

VERBA

VERBA AVCTORIS

Ardente per Germaniam Rusticorum bello, Lutherus Anno 1524 die 9. Oct. Cucullum ad sepem suspendit, habitumque Laicum Praedican-
tium more, ex panno nigro Britannico, ei a Fri-
derico Duce (Electore scribere debuisset Auctor)
dono oblato, induit. Tum de excucullato hoc
Monacho prodiit illud I cuculla, uale Cappa!
etc. p. 15. 16.

DEFENSIO LVTHERI

§. XXV. Tacite uidetur Auctor (quemad-
modum id, beneuolus Lector, me uel non mo-
nente, intelliget) reprehendere in Luthero, quod
is, cucullo, ut ipse loquitur, ad sepem suspenso,
alium habitum assumerit. Sed cogitare debu-
isset Auctor I) illud Pauli Colof. II. 16. 17. ne-
mo uos iudicet in cibo uel potu etc. Si enim
in his uetat Apostolus quenquam iudicare aut re-
prehendere, causam certe non habet is repre-
hendendi, qui talia, ob uestitum mutatum, alii ob-
iicere malit. II) quod non sponte aut consulto
id fecerit noster, sed ad mandatum Friderici Ele-
ctoris Sax. qui ei hunc in finem pannum (num
Britannicum, ut Auctor asserit, id quidem ego
certo affirmare non audeo) dono misit, ut ex hoc
sibi (quemadmodum per iocum ipse inquebat)
uestitum conficiendum curasset, qualem saltem
uellet. uid. Tom. II. Alt. f. 864. III) quod id fe-
cerit, aliorum, fratrum in primis, hortationi-
bus adductus, fatente id Erasmo in Epist. ad Pe-
trum

trum Lupferum in ord. XI. L. XVIII. *Quin et ipse Lutherus pallium et barbam Philosophi posuit, fratrum hortationibus adductus.* IV) quod id fecerit propter aduersarios suos, qui perpetuo eum hoc nomine apud extraneos traducebant, quasi is docuisset, multa aliis licere, quibus tamen ipse uti noller. Vnde est illud Spalatini, quando is, *Martinus*, inquit, *Lutherus Dominica post Francisci, sine cuculla Wittembergae praedicauit. Dominica Galli ante prandium, rursus in concionem cuculletus prodit, post prandium uero, sine cuculla, concionatus; ut falsus sit Erasmus, ut amicus ad me scripsit Lutherum docere, ea licere, quibus ipse non utitur.* apud Schelhornium in Amoenit. eius Tom. IV. p. 416.

VERBA AVCTORIS

Anno 1525 die 27. Iunii, dum maxime ferueret bellum, non sine dissuasionem amicorum, gaudio uero omium Apostatarum, paulo post Carolstadium, contraxit matrimonium cum Catharina Boraea aetatis 26. Annorum Abbatissa Nimptschensi ordinis Cisterciensis per eundem seducta, et per Leonhardum Koppen, Ciuem Torgauensem, Lutheri amicum et Catharinae Amasium Anno 1523 die 7. April. magno scilicet die ueneris circa 12. horam noctis cum aliis octo Monialibus haud inuite rapta, quae iam per duos annos inter studiosos Wittembergenses generis communis erat. Hanc Lutherus Luciferum Wittembergensem, suumque Dominum appellat.

pellabat, hanc Imperatricem creauit, hanc in sanctorum numerum retulit, hanc adhuc uiuam a mortuis suscitauit, hanc tandem ipsi Iesu Christo anteposuit. Nec illa pro tot in se collatis beneficiis ingrata se exhibuit, sed Monachum suum etiam in Imperatorem creauit corona inuisibili, Luthero tamen fat palpabili, ut Episcopus Ioannes Nas Centur. 5. p. 498. Eusebius Engelhard in suo Lucifero Wittembergensi part. 2. cap. 16. aliique pluribus demonstrarunt. Mortua autem est haec serenissima Imperatrix Torgauiae ex desperatione Anno 1552. die 20. Decemb. et in Festo S. Thomae Apostoli hora 3. pomeridiana ibidem in Ecclesia Parochiali non multis cum caeremoniis sepulta -- Ex hoc sacrilego matrimonio, quod Lutherus sibi non minus necessarium esse aiebat, quam comedere et bibere ac uentrem purgare, habuit ipse septem proles hoc ordine: Andream uidelicet (qui Anno 1525. die 10. Iulii, hoc est, die 14. post decantatum Hymenaeum natus est) Ioannem, etc. p. 16. 17.

DEFENSIO LVTHERI

§. XXVI. Catharina Boraea, uirgo nobilis, quae aliquamdiu monialem egit in monasterio Nimprischensi, a Luthero neque seducta, neque inuita rapta est; sed sponte illa se, uitae monasticae nuncio misso, nullo plane ei quidquam suadente, contulit cum aliis octo Torgauiam, unde tandem Wittembergam promotae fuit, opera

in primis Leonhardi Coppe, (falso is ab Auctore Boreae amafius constituitur, cum alias et retinisset eam forte apud se et duxisset etiam) et huius fratrueis VVolfii Tomitsch, ciuium Torgauensium, ad Lutherum, cui interea fuga, sicut octo reliquarum, ita Catharinae nostrae, ignota plane erat, sicut id ipse fatetur in Epist. ad Spalat. p. 130. Epist. eius. uid. Consil. VVittemb. Tom. IV f. 19. et Tom. VI. VVittemb. f. 245. nec non Tom. II Alt. f. 310.

§. XXVII. Falsum est, Catharinam hanc, per illud tempus, quo VVittembergae vitam agebat, generis communis, ut Autor asserit, inter studiosos VVittembergenses fuisse, eam siquidem I) honeste, et in silentio munia sua obiisse in aedibus Philippi Reichenbachii, cui illa a Luthero commendata erat, testimonio esse possunt Consil. Wittemb. T. IV. p. 19. ubi inter alia, haec de nostra leguntur; und ist unter ihnen Kátha von Bora zu dem Stadt-Schreiber Herr M. Philippo Reichenbachen, so in der Burgermeister-Gassen gewohnet, auch Licentiat und Burgermeister hernach worden, da sie sich stille und wohl verhalten, welches Lutherum bewogen, daß zc. II) Vix mihi persuadere possum, uirum eiusmodi, qualis laudatus Philippus Reichenbachius fuit, toleraturum fuisse scortum tale in sua domo. III) Si adeo, Catharina haec, libidinibus indulgebat, quaero ego ex Auctore, ut mihi causam dicat, qui factum sit, quod tamen matrimonio iungi noluerit Doctori Glacio, Pastori Orlamundico, toties licet monita, ut id faceret,
a b.

ā b. Luthero nostro et Amsdorfio? pid. Scultetus ad ann. 1525. p. 274. Seekendorf. L. II. H. Luth. f. 14. IV) Epitaphium, ipsi in honorem a Torgauensibus positum, quoque testimonio esse potest, quam Catharina Boraea castitati studuerit toto uitae suae tempore. uide illud fis, apud b. Hübnerum Hamburg. in Comp. eius Hist. Reform. Germ. edit. p. 128.

§. XXVIII. Manifestam sapit calumniam illud, quod Auctor asserit, Lutherum, Catharinam hanc, suam coniugem, nominasse luciferum Wittembergensem, suumque Dominum, creasse item illum hanc, Imperatricem, in Sanctorum numerum retulisse, uiuam adhuc a mortuis suscitasse, immo, quod merito horrorem in nobis excitat! ipsi Iesu Christo anteposuisse. Nulibi talia legas in scriptis b. Lutheri nostri, praeter phrasin illam, qua, per iocum ueluti, Lutherus, hanc suam coniugem, Dominum suum nominare solitus erat, fortasse propterea, quod cuncta, quae ad oeconomiam pertinebant, eius dominio curaeque permiserit, prout recte id probat b. Ioh. Frid. Mayerus in Diss. de Catharina Lutheri coniuge §. XXVI. p. 36. conf: interea colloq. eius mensal. p. 311. item colloq. et meditat. lat. Francofurti edit. part. II. p. 18. 19. Serio enim eam, hoc nomine, appellare non potuisse, monstrant a) uerba eius, quae leguntur in Epist. ad Michaëlem Stifelium d. 11. August An. 1526 data; *Salutat te Ketha costa mea et gratias agit, quod eam litteris tuis, tam suauibus, dignatus es. Ipsa belle habet, DEI dono, mihi que morigera et in*
D 3
omnibus

omnibus obsequens est, et commoda plus, quam ausus fuisset sperare (DEO gratia) ita ut paupertatem meam, nollem cum Croesi diuitiis commutare L. II. Epist. Luth. p. 318. In his laudat eam ab obsequio et obedientia, dominium igitur eam usurpasse in nostrum uel hinc refellitur. β) Concessit quidem ipsi dominium Lutherus, uerum non in se, sed in rebus oeconomicis usurpandum, sicut denuo id uerba eius ostendunt; *TV* (uxor scilicet, mea) *mibi persuadeas, quidquid uis, totum habes dominium. In oeconomia quidem tibi concedo dominium, saluo iure meo. Mulierum enim dominium nihil boni unquam effecit.* in colloq. et medit. Luth. part. II. p. 19. γ) Nec potuit noster dominium uxoris in maritum suum in aliis ferre, qui igitur in Catharina sua id tulisset? Verba, quae id ipsum probant, haec sunt: *Inobedientia uxoris, mi Stephane, mibi satis displicet, - Certe quando sciebas asinum pabulo lasciuire, i. e. uxorem indulgentia et obsequio tuo fieri deterio-rem, debuisses cogitare, Te DEO oportere plus obedire, quam uxori, id est, non ei permitteres, auctoritatem maritalem, quae est gloria DEI, ut Paulus ait, ab ipsa contemni et conculcari.* Tom. IX. Witt. f. 271. b) Quae Auctor adducit, a uoce, *Nec illa usque ad Demonstrauit*; ea hic repetere nolo: cum et turpissima illa sint, et castis auribus plane indigna, quae referantur, uel refutentur. Possunt ea esse manifesto indicio, quis Auctor noster sit, et quomodo tum etiam indulserit uagis libidinibus, cum talia scripserit. Gentilem haec dedecent, nedum Christianum hominem, aut Sacerdotem Petrinum!

§. XXIX. Mortua non est haec Lutheri coniux ex desperatione, quod ipsum probo testimonio I) uerborum quae leguntur in epiraphio eius Torgauiae: Frau Catharina Herrn D. Martini Lutheri seligen nachgelassene Wittbe, ist allhier zu Torgau in Gott seelig entschlaffen den 20. Decemb. An. 1552. uid. Mayerus in Diff. cit. §. 32. p. 44. ex his enim adparet, ipsam beate in Domino obdormiuisse; at, qui hoc modo ex hac uita discedit, is ex desperatione mortuus dicens, utique non est. II) Paulli Eberi Vice-Rectoris tum Academiae Wittemb. qui in programma- te, quo ciues Academiae ad funus istud inuitabat, sic de Catharinae obitu scribit: *toto morbi tempore se ipsam consolans uoce DEI sustentauit, et ardentibus uotis placidam migrationem ex hac aerumnosa uita optauit, saepe etiam Ecclesiam et liberos suos DEO commendauit, et precata est, ut puritas doctrinae, quam DEVS per mariti uocem huic postremae aerae reddidit, incorrupta ad posteros transmitti possit.* uid. Intimationes Wittemb. An. 1553 Mayerus l. c. p. 44. 45. 46. Certe, qui ex desperatione moritur, talia facere, proxime ante obitum, non potest.

§. XXX. Multis quoque eam caerimoniis fuisse sepultam, patet exinde, quia uniuersus coetus Doctorum ac Professorum, Magistrorum ac studiosorum, Academiae Wittembergenfis, quae tum, ob pestem, Torgauiam translata erat, eius cadauer usque ad locum sepulturae comitabatur. Testimonio, hac in re, inseruiet Paullus Eberus Programmate antea a nobis citato.

§. XXXI. Quando Auctor, matrimonium hocce Lutheri, sacrilegum uocat, ita expresse contradicit *α*) Christo Matth. XIX, 6. et Paulo ad Hebr. XIII, 4. honorabile ut apud omnes sit coniugium, praecipienti, *β*) dictis illis, in quibus DEVS uult et mandat cultum sui spontaneum ac uoluntarium, Pl. LIV, 8. et CX, 3. coll. 2 Cor. IX, 7. qualem quis, uotis monasticis mancipatus, DEO exhibere, uel plane non, uel difficulter saltem potest. *γ*) Paullus Apostolus quoque uetat, in rebus mediis ac indifferentibus (quas inter et uota referuntur) laqueum iniicere 1 Cor. VII, 35 uel libertatem piorum captiuare u 23. adde Gal. V, 1. uel per esum, potum, aut obseruationem dierum festorum, nec non uotorum etiam cet. *δ*) In Veteri Testamento itidem liberum erat uota fuscipere ac dissoluere Deut. XXIII, 23. 24. coll. Num. VI, 1-8-13. *ε*) Tandem cogitare debuisset Auctor, non defuisse uel ex ipsis Pontificibus Rom. quosdam, qui coniugium eiusmodi quoque personis concessere, quae uoto sacratae erant. Prouocamus merito ad Pium II. P. R. Aeneam Syluium antea dictum, hic Ioanni Frundio, matrimonium inire uolenti, non obstante, illo, quod uotum in se religiosum suscepisset, sic respondit Epist. 321. *Credimus, TE consilio uti non infulso, si, cum nequeas continere, uxorem quaeris, quamuis id prius cogitandum fuisset, antequam sacris initiareris ordinibus, sed non sumus Dii, qui futura prospicere ualeamus. Quando hoc uentum est, ut legi carnis resistere non ualeamus, melius est nubere, quam uiri!* Vides Damiane! Pontificem hunc

hunc indulgisse coniugium Ioanni isti Frundio; quid, si dixerō ego, cum sacrilegam rem indulgisse? Non concessurum te id credo, propter reuerentiam, quam Pontifici Rom. ut capiti Ecclesiae uisibili, quod errare nequeat, debes; neque igitur scribere te oportuit ac decebat, Lutherum uxorem contra uota monastica ducendo, rem sacrilegam commisisse.

§. XXXII. Quoque id manifesto falsum est, quando Auctor dicit, Lutherum matrimonium hoc cum Catharina Borea, adeo necessarium sibi duxisse, quam comedere, bibere, uentrem purgare cet. Nam ut taceam I) hæc, comedere, bibere, uentrem purgare cet. non esse unum idemque cum illo, uxorem ducere, cum illa ad hominem uiuum constituendum, necessaria absolute sint; absque posteriore isto, homo consistere propterea saluus, semper potest; prouoco merito II) ad uerba (§. IX.) ubi uidimus, quam Lutherus a matrimonio ineundo prius abhorruerit, quod enim animum postea immutauerit, et contra intentionem suam, uid. Tom. II. Epist. Luth. p. 296. b) uxorem duxerit, in causa fuere seqq. a) aduersarii eius, qui eum conuitiis eiusmodi proscindebant, quasi ea, quae in libro de uotis monasticis, docuerat, ipso facto negasset, aliis coniugium permittendo, a quo tamen ipse abstinuisset hactenus. Loca id probantia, uideri possunt in Epist. Luth. ad D. Ioh. Ruhelium, Affinem suum, data An. 1525. d. 5. Maii, item in Epist. ad Spalatinum Tom. II. Epist. p. 294. b. item in Epist. ad Amsdor-

fium Tom. II. Epist. p. 295. add. colloq. mens. p. 323. clarissima illa sunt, quando in Epist. ad nominatum iam antea D. Ioh. Ruhelium data d. 3. Iunii in uigilia Pentecostes sic scribit: *Si Elector* (Albertus Moguntinus Cardinalis, ut ex praecedent. litteris Tom. III. Alt p. 140. perspicuum est) *forte dicet, cur ego ipse non ducam uxorem, qui omnes ad nubendum incito, respondebis, me semper adhuc dubitasse, an idoneus ad id sim. Attamen si meo matrimonio Elector confirmari potest, prope diem paratus essem ad exemplum ei praebendum. Nam et alias cogito, antequam ex hac uita discedam, ut matrimonium contraham, quia id a DEO exigi puto, licet forte futura esset desponsatio Iosephica.*

β) Pater Ioannes Lutherus, quod ipsum fatetur denuo in epist. ad D. Ruhelium in uerbis; *itaque postulante patre meo, coniugium inii.* Tom. III. Epist. Luth. p. 150. item in Epist. ad Amsdorfium: *spero me breue adhuc tempus uiicturum, et hoc nouissimum obsequium parenti meo postulanti nolui denegare spe prolis, simul ut confirmem facto, quae docui - sic DEVS uoluit et fecit, ego enim nec amo, nec aestuo, sed diligo uxorem* uid. Tom. II. p. 295. Accedit III) si uerum esset id, quod Auctor de nostro asserit, necessario eum primum esse debuisse, in uxore ducenda, statimque ducere debuisse, simul atque liberatus fuisset a uoto suo; sed neque primus ipse duxit uxorem, (cum constet Bartholomaeum Bernardi, Praepositum Kembergensem, primum fuisse) neque ita statim, postquam claustro exemptus esset; uerum expectauit cum uxore ducenda, longo admodum tempore, ut

ut perhibet Matthesius Serm. V. p. 120. Seckendorf. L. I. Hist. Luth. §. 104. f. 170.

§. XXXIII. Rifum continere non potui, ubi legissem, Auctorem asserere, Lutherum septem liberos (proles ille uocat) genuisse, cum extra controuerfiam fit, eum sex tantummodo, non plures, nec pauciores habuisse, filios quidem tres, Ioannem, Martinum et Paullum, totidemque filias, Elifabetham, Magdalenam et Margaretham uid. Conf. Wittemb. P. IV. p. 16. add. Mayerus in Diff. cit. §. XV. p. 24. M. Dauid Richter in genealogia Lutherorum p. 417. apud Magnif. Hoffmannum in tract. quo ille memoriam faecularem funeris et sepulcri. D. Mart. Luther. recollere studuit §. 33. p. 53. in not. Verum id esse, probari ad oculum potest α) ex epitaphio uxoris ipsius, quod uide sis apud b. Hübnerum l. c. p. 128. β) ex Epistola ipsius Lutheri, ad Wencesl. Lincum data, in qua ille expresse asserit, *babeo, iniquando, uxorem et sex liberos a DEO donatos, quo thesauro Papistae sunt indigni.* add. collectio colloq. et medit. Luth. Francofurti ad Moenum edit. An. 1571. part. 2. p. 18. 6.

§. XXXIV. Andreas igitur ille, qui itidem filiis Lutheri ab Auctore adnumeratur, Lutheri filius nunquam fuit, nec potuit ergo illum Lutheri coniux ante tempus peperisse, quod Auctorem innuisse, certum est inde, quia asserit p. 16. Lutherum matrimonium contraxisse An. 1525. die 27. Iunii, pag. uero 18, addit, eius uxorem statim mense seq. in Iulio scil. d. 10. peperisse, atque ita nec per mensem quidem uterum

rum gestasset, quod aduersatur omni plane historiae de Luthero et eius coniuge, quotquot eam omnino litteris consignarunt. Erasmus quoque falso scripsisse putandus esset, cum tamen uerissime scripserit in Epist. XXII. L. XVIII ad Francisc. Syluium: *de coniugio Lutheri certum est, de partu maturo sponsae uanus erat rumor, nunc tamen grauida dicitur* (iusto scil. tempore.)

VERBA AVCTORIS

Anno 1529. die 4. et 5. Octobr. Marchburgi (male, Marpurgi scribere debuisset Auctor) in Hassia habuit Lutherus coram Philippo Landgrauio (qui ex indultu Lutheri legitima uxore uiuente duxit aliam) colloquium cum Hulderico Zwinglio nouo apud Tigurinos Euangelista, in quo Zwinglius post multa lacrymis, ut aiunt (sed barbare fatis) Lutherum eiusque socios obtestatus est, ut se suosque in fratres reciperet. At Lutherus elata fronte uerbisque asperis, *maledicta*, inquit, *sis talis concordia* - - Testatur etiam quidam Lutheranus Anonymus, Lutherum colloquium suum hoc syllogismo notatu digno terminasse, *Quicumque dissentiunt cum Christo, illi non possunt esse fratres in Christo, Tu et ego dissentimus cum Christo. Ergo non possumus esse fratres in Christo.* Bonus profecto Syllogismus, nec Aristoteles coram Alexandro Magno fecit meliorem. p. 18. 19.

DEFENSIO LVTHERI

§. XXXV. Auctor asserit, Philippum Landgrauium, consentiente Luthero, aliam uxorem, legitima adhuc uiuente, duxisse; sed falso quia I) Phi-

Philippus iste Landgravius non nostrum in consilium adhibuit, antequam uxorem istum duxisset; sed Theologos Hasso-Casselanos, qui, hanc rem, communicarunt quidem cum nostro, sed tarde admodum. II) Sententiam suam Lutherus quoque non Landgrauio ipsi aperuit, sed Theologis Hasso-Casselanis, et iis quidem solis, quos etiam, hoc nomine, obsecrabat, diligenter cauerent, ne talia rescirent alii, ab ipso profecta esse; quae dum ipsi porro, contra uoluntatem eius, publica fecissent, Lutherus confidenter quoque asseuerabat; *Ego et Melancthon nostra auctoritate nihil proficiemus et antequam publice causam hanc defendam, aut negabo responsum illud, a me et Melancthone datum esse (secretum enim fuit et si publicetur nullum fiet) aut, si haec inficiatio non subsistet et responsum nostrum, non, ut reuera est pro confessionali, sed pro consilio habeatur, errasse et desipuisse me fatebor potius et ueniam petam: scandalum enim nimium est intolerabile*, uid. Architu. Vinarient. Reg. C. f. 163. n. 19. seqq. item Reg. H. f. 300. n. 25. f. 115. et 311. Responsi ipsius tenor iste erat, ut ipsi, Theologi nempe Hasso-Casselani, omnibus modis in id incumberent, quo Philippus iste a proposito suo desisteret, si tamen difficilem eum admodum in recipiendo consilio obseruarent, tum optime eos facturos, ipsis persuaderet, si DEO, hanc rem precibus suis commendauerint, ipsum uero Philippum in proposito, semel caepro, continuando, abire permiserint. Ita Seckendorf. L. III. Hist. Luth. f. 278. a) ex uolum. Reg. cit. f. 151. III) Tom. VII. Alt. f. 405. scribit noster,
Land.

*Landgrauium habiturum, quae reponat; sibi tamen ipsi unam tantum Landgrauianam natam esse, quae domina et mater Hassiaca sit et dici debeat, filiam nempe Georgi Ducis Sax. id quod manifesto denuo potest esse indicio, Lutherum factum Landgrauii, non probasse, nec agnouisse, alteram istam uxorem, pro genuina coniuge Landgrauii. IV) Insimulatus tandem, hoc nomine, quasi polygamiae fateret, audacter defendebat se his uerbis; **Wer mehr denn eine Frau nimmet und will, das es ein Recht seyn soll; dem gesegne der Teuffel das Bad in Abgrund der Höllen. Amen!** Latine reddita, sic sonant; *quicumque plures, quam unam ducit uxorem, idque iure se facere iactat, illi diabolus in inferno balneum parat.* uid. Archiu. cit. f. 231. add. Seckendorf. l.c. f. 281. a) V) Nec illud praetereundum hic est, prius coniugium hocce, cum Margaretha de Sala adprobatum a Philippo et eius legitima uxor esse, quam nostri responsum Wittembergae a Bucero fuisset adlatum. Nuptiae enim die 3. Mart. siue Mercurii post Dominicam Oculi, Rotenburgi ad Fuldam peractae sunt. Approbatio Christianae, uxoris Landgrauii legitima, praecessit die XI. Decembr. in arce Spangenbergensi, uigore cuius, illa, in nuptias istas consensit; sigillo hanc communiens, hocque unice a marito suo sibi expetens, uelit suam dotem iuraque liberorum facta tectaue relinquere. Dum haec geruntur, Bucerus adhuc Wittembergae apud Lutherum commoratur, ac licet ad diem 10. Decembr. responsum ab eo impetrat, fieri tamen non potuit, ut tam cito illud cum Philippo communi-*

municare potuisset; iam post decretum destinatumque coniugium, eni bono, uelim! responsum Lutheri fuit? uid. Seckendorf. d. l. f. 278. a) et b. Ut taceam VI) illud, quod Lutherus polygamiam pro maximo quoque uitio habuerit et in aliis eam improbauerit. uid. si placet, Disput. eiusd. de hoc Them. Thef. II. 20. 32. 136. apud b. Müllerum l. c. cap. VII. p. 200. seqq.

§. XXXVI. Quoque uideretur Auctor reprehendere id in nostro, quod is, in colloquio Marpurgi habito, Zyvinglium et qui a partibus eius stabant, Bucerum et Oecolampadium, rogatus licet multis cum lacrymis, pro fratribus agnoscere aut assumere noluerit. Sed expendere debuisset Auctor, causam, cur id non fecerit noster, non in b. Lutherum nostrum, sed in nominatos uiros hosce, deoluendam merito esse. Iam enim in XIII. Articulis, qui in controuersiam uocabantur, conuenerant; discrepabant solum in articulo de S. Coena, quem cum nominati isti uiri in eo sensu, quo Lutherus eum asseruit, assumere recusarent, deinceps et a nostro reiecti sunt, nec recepti pro fratribus, iure et merito, quo tamen non obstante mutuo dissensu, caritatem et amorem illis mutuuum spondit, prout testantur id eius uerba; *non dico, fraternam inter nos esse unionem: est tamen placida et amica concordia, ut a nobis amice poscant, quae illis desunt, et nos uicissim illis seruiamus.* Tom. IV. Alt. f. 563. 103. Matthes. Serm. VII. p. 194. 190. add. Seckendorf. L. II. f. 137. nec non aduersariorum eius, quando inquirunt; *est autem, an uerum corpus et sanguis corporaliter*

in pane et uino Coenae Domini praesens sit, hoc tempore non concordauimus: tamen una pars alteri, christianam dilectionem, quantum cuiusque conscientia feret, declarabit, et utraque pars, Deum omnipotentem diligenter orabit, ut nos spiritu suo in uera sententia confirmet, Amen! uid. Seckendorf. l. c. f. 138. a) Turretinus in Comp. H. Eccl. p. 192. Virum Syllogismus iste, quem Auctor adducit, desumptum ex Anonymo quodam Lutherano (quem optassemus, nominasset Auctor) scriptore, impedierit, quo minus utraque ista pars litigantium conuenire potuerit; id quidem nunc nos silentio praeterimus sponte, cum aliunde scimus, eum, neque a Luthero fuisse unquam prolatum, neque tantam uim in se continuisse, ut isti propterea, si modo uoluissent, pacem cum nostro, fraternam item caritatem, inire, non possent.

VERBA AVCTORIS

Anno 1530. in Aprili concinuit (pro concinuit) Lutherus Torgauiae iussu Ioannis Saxoniae Electoris Augustanam Confessionem confusis XVII. Articulis constantem -- Augustae existens (Electo nempe) eam Melanchtoni tradidit, ut eam ad ordinem redigeret, qui quidem pro tunc (satis barbare id ab Auctore dictum est) non adeo notabiliter (etiam barbarismum sapit) eam immutauit -- quae per plures Catholicos Theologos serio examinata et folide refutata -- Imperator uidens eius refutationem in publica ualedictione a Principibus et Statibus eam damnauit, adhaerentes uero, receptores et fautores eius, quan-

quando praesertim nulla emendationis spes affulgebat, etiam gladio persecutus est. p. 19. 20.

DEFENSIO LVTHERI

§. XXXVII. Auctor ex odio erga Augustanam Confessionem, asserit, eam ex confusis Art. XVII. constare, non expendit autem, distinguere eum probe debuisset tempus inchoatae et absolutae iam Augustanae Confessionis. Non diffitemur, eam a principio ex XVII. duntaxat Articulis constituisse; sequenti tamen tempore ad XXVIII. Articulos excrevit, quorum XXI. sunt doctrinales, VII. caeremoniales, neque tamen propterea confusionis alicuius accusandi, cum constet, eos sic elaboratos a b. Luthero nostro et Philippo Melanchtone, piis confessoribus, esse, prout illis se materia offerebat, unde nec plures nec pauciores ipsi Articulos condere potuerunt, quam sunt isti, quos hucdum sancte adhuc retinemus, quosque ut condidissent, cum illi uixissent, summa postulauit necessitas, conf. Tom. V. Germ. Ienens. f. 14. 15. 16.

§. XXXVIII. Committit Auctor errorem chronologicum, asserendo, tum Philippum Melanchtonem Augustanam Confessionem mutasse, quando illi XVII. isti Articuli, opera Lutheri elaborati, a Ioanne Constante exhibiti essent, in ordinem, magis, ut ille putabat, conuenientem, redigendi. Extra omnem siquidem dubitationis aleam positum est, Melanchtonem mutasse in plerisque locis Aug. Confess. An. 1540. at exhibita ipsi ad elaborandum fuit An. 1530. quo tempore et Augustae, coram Imperatore Carolo V. perlecta publice est. uid. Libr. Ecclesiae nostrae

Symb. ex recentissima edit. An. 1742. p. 88. Admissam semel mutationem, Melancton denuo An. 1541. reuocabat in peculiari quodam ad Palatinum scripto, his uerbis; *perspicue testati sumus, nos amplecti et tueri communem consensum Ecclesiae Catholicae, quod in Coena Domini, consecrato pane et uino, uere et realiter adsint et sumantur corpus et sanguis Domini. Testati etiam sumus, nos improbare eos, qui negant adesse et sumi corpus Christi.* Factum id est in colloquio Ratisbonensi. uid. Hist. Aug. Com. f. 300. et 306. it. Pup. Sax. p. 374. add. Wernsdorf. in Diss. qua is A. C. Historiam a recentiorum quorundam corruptelis uindictam dedit, Witt. 1730.

§. XXXIX. Illud quoque inter commenta Auctoris referendum est, quando asserit, Augustanam Confessionem, solide a pluribus Catholicis Theologis, ea aetate uiuentibus, refutatam esse, equid enim I) solidi ab iis proficisci potuit, qui iurati erant Lutheri nostri adeoque ueritatis ipsius hostes, quales Theologos istos fuisse, uel ipsa nomina eorum indicant, diligenter connotata a Spalatino in Annal. p. 140. 141. add. T. V. Alt. f. 157. Salig. d. l. L. II, cap. V. §. VI. p. 229. seqq. II) Si solide fuit refutata Aug. Confessio, iure quaero, quid causae fuerit, quod tamen, refutationem hanc, nostris non communicauerint, toties licet ab iis expetitam? Philippus enim Melancton in Praefatione Apologiae A. C. praemissa, tristi animo conqueritur; *nostri autem, quia audiuerant, multos articulos improbatos esse, quos abiicere sine offensione conscientiae non poterant, rogarunt*

garunt sibi exhiberi exemplum confutationis; ut et uidere, quid damnarent aduersarii, et rationes eorum refellere, possent. Et in tali causa, quae ad religionem et ad docendas conscientias pertinent, arbitrabantur fore, ut non grauatim exhiberent suum scriptum aduersarii. Sed non potuerunt id impetrare nostri, nisi periculosis conditionibus, quas recipere non poterant etc. uid. Libr. Symb. p. 47. Vnde III) et ab Imperatore Carolo V. hoc responsum impetrabant pii nostri Confessiones, quod, etsi copia ipsis data fuerit hanc legandi, non tamen facultas concedetur illis, hanc, uel imprimendi, uel transcribendi, multo minus igitur refutandi. Procul dubio id fecit Imperator iste gloriosissimus, instinctu istorum, qui aderant, Theologorum nempe Catholicorum, qui, quod timerent causae suae, talia Imperatori huic suggererunt. uid. interea T. V. Alt. f. 224. Sleid. L. VII. f. 78. p. 188. edit. in 8vo. Chytraeus in Hist. A. C. p. 219. Dorschaeus de miraculis A. C. p. 19. Bzouius ad An. 1530. §. 20. et ex ipsis Pontificiis Coelestinus in Hist. Comit. Aug. T. VIII. f. 17. Denique IV) ipsi illi, qui huius refutationis auctores erant, quaesiti, utrum Aug. Confessio ex Scriptura S. refutari posset? responderunt, id quidem fieri non posse, auctoritate modo Patrum et Conciliorum cum illis, qui hanc confiterentur, dimicandum esse, mit Propheten (sunt uerba ipsorum) und Apostel Schriften, wissen Sie die gelesene Confession nicht zurücke zu treiben, sondern mit den alten Vätern und Concilien. Matthes. Serm. VIII. p. 218. Balduinus l. c. p. 493. seqq. Bella profecto refutatio!

§. XL. Videtur Auctor probare factum Imperatoris Caroli V. quod is in eos gladio fauierit, qui Augustanam Confessionem profitebantur; sed, salua huius Imperatoris auctoritate et reuerentia, statueremus nos, factum hoc Imperatoris, caetera gloriosissimi, probari non posse, ob sequentes rationes, I) quia fides, quae in notitia et assensu mentis consistit, a nullo quoquam gladio extorqueri potest, iuxta illud Lactantii; *quis imponat mihi necessitatem uel credendi quod nolum, uel quod uelim, non credendi? Nihil tam uoluntarium, quam religio, in qua si animus auersus, iam sublata iam nulla est* L. V. instit. diu. cap. XIX. Verissime hinc Nauarrae Rex, in litteris ad nobiles Aquitaniae, inquebat; *non gladio, sed persuasione ac ui doctrinae in cordibus hominum religio plantatur, et honesto uitae exemplo confirmatur*, apud Dinethum l. VI. Hist. Gall. f. 488. II) Solius DEI est, conscientis dominari, unde nec Apostolus Paullus dominium fidei sibi arrogare uoluit 2. Cor. I. 24. Et Stephanus Batori, Polonorum Rex, statuit rectissime, DEVM tria sibi reseruasse, *ex nibilo aliquid facere, futura scire, conscientis dominari uelle*. Certissima haec effata istorum sunt, nec unius aut duorum testimonio, sed innumerorum plane confirmari possunt. III) Nullum extat mandatum in Script. S. ui cuius, Imperatores aut alius quispiam, talia facere posset ac deberet. *αναγκασμος* enim ille, cuius Luc. XIV. 23. mentio iniicitur, non *realis* aut *uiolentus* esse debuit, cum eum remoueat alibi Christus a seruis suis Matth. XX. 25. 26. cap. XXVI. 51. 52. sed

fed uerbalis et suaforius, quod nec Thomas ipse diffiteretur, quando in h. l. sic commentatur; *sermo est Luc. XIV. de ui, quam rationes ipsae fidei per se afferunt, non de armorum ui uel metus incussi*, quae est. XXII. de uerit. Art. IX. IV) Idem et testimonio Patrum confirmari potest. Tertullianus inquit; *religionis non est, cogere ad religionem, quae sponte suscipi debet, non ui.* ad Scapul. c. 2. Hilarius, *non decet, non oportet cogi atque compelli inuitos ac repugnantes*, in Serm. ad Const. Imp. Omnium optime Lactantius, antea laudatus; *non est opus ui et iniuria, quia religio cogi non potest: uerbis potius, quam uerberibus res agenda est, ut sit uoluntas - - Defendenda religio est, non occidendo, sed monendo; non saeuitia, sed patientia; non scelere, sed fide. Illa enim malorum sunt, haec bonorum. Et necesse est, bonum in religione uersari, non malum. Nam si sanguina, se tormentis, si malo religionem defendere uelis; iam non defendetur illa, sed polluetur et uiolabitur.* l. c. cap. XX. Qui haec apud animum ferio expendet, ille non probabit, credo, factum istud Imperatoris. Et optaremus duntaxat, talia diligentius ponderarent omnes illi, qui in Hungaria uel alibi locorum, Imperantibus a consiliis sunt, ui obtrudendam alii religionem esse. Efficiat id Deus ipse in animis istorum, cuius gratia, nos, suspiriis continuis, anhelamus!

VERBA AVCTORIS

Anno 1534. prodiuit Lutherus cum sua Biblia (male, suis bibliis scribere debuisset Auctor, cum uox biblia numeri pluralis tantum sit) in

Linguam Teutonicam uersa, in qua innumerae falsitates et deprauationes, additiones et excisiones adinuentae sunt, adeo ut, in solo S. Matthaei Euangelio 34. loca aliqui notarunt (pro notauerint) a Luthero in secunda editione mutata, monitus idcirco ab amico, minus recte ab eo factum, quod per uim alibi integra uerba in S. Scripturam intruferit, eaque ratione Papistis iustam calumniandi ansam praebuerit, respondit: *Si Papiſta aliquis obmurmuret, dic tu, Martinum Lutherum sic habere uelle, eundemque dicere, esse Papiſtam et esse Asinum, unam eandemque rem esse.* Praeter hanc Bibliae (horum bibliorum) uersionem multa in S. Scripturam scripsit Lutherus, polemica plurima concinauit (pro concinnauit) colloquia quaedam mensaliae tot uanitatibus, iniuriis, nugis, scomatibus, stercoribus, merdis (sit horror auribus) torque Diabolorumque (male ista cohaerent) legionibus referta, literis mandauit, ut iam posteritas credere renuit (pro renuat) similia a Luthero, alias uiro dicto, prodire potuisse. p. 20. 21.

DEFENSIO LVTHERI

§. XLI. Auctor hic asserit, innumeras plane falsitates, deprauationes, additiones etc. in Germanica Lutheri uersione reperiri; quod nos lubentes quidem admitteremus, si modo probasset id Auctor uel adduxisset unum saltem locum ex hac uersione, qui a Luthero falso redditus aut deprauatus esset. Ad loca Matthaei, quae creduntur male a nostro uersa, immutataque propterea in secunda

eunda eius editione; satisfecit iam pluribus b. Waltherus noster in officina Bibl. §. 1558. f. 175-180. Müllerus l. c. p. 609. seqq. Seckendorf. item L. I. Hist. Luth. f. 207. 208. seqq. Nostratum, quae mens et sententia sit de hac Lutheri uersione, paucis hic exponemus, ut Auctor ex his intelligere possit, quam magnam nobis faciant omnes illi iniuriam, qui nescio cuius, praeiudicii auctoritatis, nos, ob hanc uersionem, accusare, non erubescunt. Docemus, fatemur ac credimus, eam authenticam non esse uel huic saltem similem, admittimus et hoc, dari quaedam in hac, sed pauca admodum, quae, si melius reddita a Luthero fuissent, oprassemus utique: sed nec illud nos diffiteri, sciat uelim Auctor, meliorem eam esse uulgata illa, quam ipsi, ut authenticam, exosculantur et magnificiunt, cum tamen erroneam eam esse multi uel ex ipsis Pontificiis agnouere u. g. Guiliclm. Lindanus, August. Steuchus Eugubinus, Lyra, Paullus Burgenfis, Laurentius Valla, Vatablus et Arias Montanus cet. ex nostris uero demonstrarunt illud b. Gerhardus l. c. L. II. art. I. cap. II. f. 386. seqq. Waltherus l. c. §. 383. f. 148. seqq. alii. Sufficit nobis, Emserum ipsum, sed quantum, quaeso, aduersarium b. Lutheri nostri! agnouisse, *Germanicam Lutheri uersionem elegantem satis esse, nec se melius, ipso, Germanice Nouum Test. uertere potuisse*, Tom. V. Ienens. Germ. f. 140.

§. XLII. Verba, *si Papista aliquis obmurmuret* etc. quae Auctor asserit nostrum dixisse, pro suspectis ego haberem, cum toties scripta b. Lutheri euoluens

ac reuoluens, nullibi ea in his repererim. Quid si ea quoque dixisset? Num reprehendendus propterea? Nequaquam, non certe aliud meruerunt illi, qui, nullis propemodum donis exegeticis instructi, ausi sunt nihilominus b. Lutheri nostri uersionem corrigere, mutare, reprehendere, immo damnare etiam, quales Theologos illos fuisse, qui Lutheri aetate uixere, faterur ipse Cardinalis Bellarminus, dum inquit; *annis aliquot, antequam Lutherana haeresis oriretur, nulla ferme erat, ut ii testantur, qui etiam tum uiuebant, nulla, inquam, prope erat in iudiciis Ecclesiasticis seueritas, nulla in S. litteris eruditio, nulla in rebus diuinis reuerentia, nulla propemodum erat religio* Conc. XXVIII. Opp. Colonienf. An. 1617. Tom. VI p. 296. Lutherus alias, omnibus illis promptum se exhibuit ad corrigendum quidpiam uel immutandum in sua uersione, qui monstrassent illi ex textu authentico et originali, hoc eum, non alio modo, uertere debuisse, quare scribit Tom. VIII Alt. f. 302. *ob man müste mich angreifen und tadeln, der ich zuweilen in der Dolmetschung gefehlet, das will ich mit Danck annehmen.*

§. XLIII. Coniugia, quae Auctor eructat, in colloquia (quae sub nomine Lutheri circumferuntur) non nimium curamus, cum auctor eorum Lutherus non fuerit, nec ea unquam in uita sua uiderit aut probauerit, quemadmodum id pluribus demonstrant ex nostris b. Gerhardus l. c. in Append. L. I. f. 331. b) Müllerus l. c. cap. I. p. 12. n. 3. alii. Neque ergo, coniugia Auctoris in b. Lutherum nostrum, uirum, ut Auctor asserit, doctum, cadere possunt!

VERBA

VERBA AVCTORIS

Anno 1537. Smalcaldiae Lutherus calculo laborabat tam atrociter, ut diem extremum sibi adesse crederet. Testamentum idcirco condidit, in quo, praecipuus articulus et tota quinta essentia Testamenti erat odium in Papam. De se dicebat: *Ego morior in odio Papae.* Deinde ad circumstantes conuersus dixit: *DEVS impleat uos odio Papae.* Ex hoc Testamento haud dubie excerpfit, Ioannes Wigandus celebris apud Lutheranos Theologus et quasi Episcopus sequentia uerba Lutheri, quae lib. de bonis et malis Germaniae pag. 25. refert: *Tenenda est illa grauis et uera Lutheri uox, eum saluum fieri non posse, qui non ex toto corde odisset Papatum p. 21. 22.*

§. XLIV. Verba Lutheri, *Ego morior in odio Papae*, item illa, quae ad circumstantes dixit, *DEVS impleat uos odio Papae*, nihil uitii in se continent, si modo debito ea modo ac legitimo explicentur, de odio nimirum non *personae* (ut Theologi loqui amant) sed *doctrinae*. Persona papae sicut et caeterorum, qui huius obsequio parent, nostro carissima semper fuit, quod inde adparet, quia multas pro his orationes ad DEVM fudit, ut ii tandem ad agnitionem ueritatis peruenire possint: doctrinam saltem huius, manifesto erroneam et in omnibus fere scripturae S. contradicentem, ferre non potuit, ac ideo alios quoque saepe admonuit, cauere sibi ab hac nec eam amplecterentur. Quo facto, nihil omnino mali admisit noster, sed sequutus potius est exemplum ipsius Psaltis Regii Psalm 139- 21. 27. Et DEVS ipse iubet id odio

E §

profe-

prosequi alios, quod manifesto impium, falsum ac erroneum est Amos V. 15. Rom. XII. 9. Noter hic Lector, Auctorem errare, dum asserit, Ioannem Wigandum, ad testamentum istud Lutheri Smalcaldiae conditum, cuius quintam essentiam dicit Auctor, satis quidem barbaram, fuisse odium Papae, respexisse, in libro de bonis et malis Germ. p. 25. falsum id est, quandoquidem uerba, ad quae respexit celebris iste Wigandus; Lutherus, non Smalcaldiae, morbo correptus, protulit, sed anno adhuc 1520. die XI. Decembr. postquam scilicet combussisset bullam Leonis X. pauca item alia, de quibus supra actum ad (§. XVIII.) plane cum cathedram altero die academicam conscendisset, et occuparetur in praelectione Psalmorum Dauidis, tum siquidem ad auditores suos uultum conuertens, alta exclamauit uoce; *nisi toto corde dissentiatis a regno Papali* (ergo non a Papa ipso, ut est persona per se in indiuiduo spectata, sed a doctrina modo eiusdem, erronea illa utpote ac manifesto falsa) *non potestis assequi uestrarum animarum salutem.* uid. Tom Ienens. Lat. f. 320. add. epist. eius 192. p. 181. b.)

VERBA AVCTORIS

Anno 1545. tentat Lutherus ab amicis rogatus, patrare miraculum. Puella quaedam a Daemone obfessa ex Misniae ditione Wittembergam adducta, ut a Luthero ceu tertio Elia liberaretur, sed frustra, dum enim in sacrario exorcisaretur, Daemon in tantas angustias Lutheri caligas (sit uerbo uenia) redegit, ut si Fridericus Staphilus, qui cum pluribus ibi aderat, fores sacrarii a Daemone obstru-

obstructas securi per fenestram ei iniecta non effregisset, Lutherus indubie prae terrore animam exhalasset p. 22. Idem quoque repetit Auctor p. 56. 57. 58.

DEFENSIO LVTHERI

§. XLV. Auctor hic recenset miraculum Lutheri, quod illum asserit uoluisse producere, in curanda quadam puella Misnienfi, sed euentu plane infelici. Nos putamus, optime falsae huic recensionis Auctoris de miraculo Lutheri, occurri posse D) per ueram huius facti relationem, prout eam litteris consignauit b. Sebastianus Froëschelius Archi-Diaconus t. t. Wittemb. qui huic actui ipse interfuit. Ea sic se habet. Puella quaedam, annos nata octodecim, Misnia ad Lutherum missa fuit, quam a daemone obsessam esse, rumor fere omnium erat. Hanc ad se deductam, iussit Lutherus Symbolum Apost. recitare. Fecit hoc puella; at ueniens ad uerba, *et in Iesum Christum* etc. obmutuit. Tunc Lutherus, noui, ait, *te Satan, uelles ut hic magna cum pompa exercisium instituerem, sed id nolo facere.* Altero die, in templum adducitur, finito autem sermone sacro, in facellum eam uenire iubet; ubi statim in humum procidit, manibus pedibusque renitens ac recalcitrans. Videns hoc Lutherus, manum capiti puellae imponit, Symbolum fidei et orationem Dominicam recitat, ut et dictum Ioh. XIV, 12. Preces postea ad DEVM, cum caeteris una, qui aderant, Ecclesiae ministris, fudit, ut propter Christum, daemonem illum ex puella fugaret et eiceret; pede tandem hanc tangit, addens haec uerba; *superbe daemon, tu quidem*
cupe.

cuperes, ut pompa insigni aduersus te agerem, sed id non faciam, scio caput tuum contritum esse, et te ad pedes Domini nostri Iesu Christi iacere, iisque subditum esse. His peractis domum abcessit Lutherus, puella quoque ad suos reducta est, quam et sanaram demum esse, non multo ita post, amici eius, nostro retulerunt. uid. Sturmius in Promptuar. Exempl. P. I. f. 139 et in Theatro Diabol. P. I. f. 59. add. b. Frid. Balduinus d. l. L. III. cap. XXVIII p. 262. seqq. Müllerus in Luthero defenso §. 236 edit. An. 1634. Seckendorf. l. c. L. III. f. 633. a. b. seqq. Ita si referatur factum istud Lutheri (quemadmodum et hoc modo referri illud merito debet) nihil in se continet absurditatis aut eiusmodi quidpiam, propter quod Lutherus temeritatis alicuius iure accusari posset, neque enim ipsum se ad daemonium istud expellendum obtrusit, nec immediate etiam in eo expellendo processit, sed, ut euictum iam antea est, precibus ad DEVM confugit, hunc, ut eiiciat ipse, propter Christum, daemonem, enixissime rogans atque implorans. II) per productionem a) similis exempli, ancilla quaedam, nomine Gertudis Fischeria, Lebusij prope Francofurtum ad Viadrum nata, quoque diuexabatur a diabolo ita, ut, illo fuggerente, numismatibus, quoties uellet, manum replere posset. Sexcenties id se uidisse testatur D. Iodocus Willichius Profess. Francof. in Comment. in Proph. Ionae An. 1549. Adducta haec fuit, non semel ad sacerdotem Romanensem, irrita semper conatu. Noster in consilium adhibitus, quid cum puella ista occipiendum esset, mentem suam Eber-

to, concionatori Francofurtensi eis Viadrum aperuit his uerbis; *cum iocularis sit iste spiritus et otio suo, securitatem nostram uideat, nobis primo serio pro puella est orandum; quae propter nos cogitur ista pati. Deinde ipse spiritus, uicissim est contemnendus, nec ullis exorcismis aut seriis temandus, quia omnia ista uidet superbia diabolica. Sed perseueremus in oratione pro puella et contemtu in diabolum, et tandem fauente Christo cessabit.* in epist. ad hunc Wittenberga data An. 1536. d. 6. August. apud Seckendorf. l. c. L. III. f. 136. 137. add. Andreas Angelus in Chronico Marchico Germ. edit. An. 1598. Adparet hinc, qualem se gesserit Lutherus noster, in depellendo isto quoque daemone ab hac puella, scil. quod non absque mediis, sed per continuas preces suaferit aliis, malum istud, ab ea profligandum. β) uerborum ipsius Lutheri in quibus ille negat, posse quem miracula patrare, nisi extraordinarie a DEO fuerit uocatus, nec admittit existentiam aut necessitatem miraculorum, nostro imprimis tempore. Ea sic sonant: *Apostoli ediderunt signa ad Euangelii confirmationem, postquam uero Euangelium late propagatum est et uniuerso mundo promulgatum, non est opus porro miracula facere,* in Postill. Eccles. super Explicat. textus Epist. Dom. II. Adu. et in festo Ascension. Homil. II. Alio loco sic porro de hac re scribit; *Wir sollen jetzt nicht, und können auch nicht die Teufel austreiben, mit gewissen Ceremonien und Worten, wie vor Zeiten die Propheten, Christus und die Apostel gethan. Beten sollen wir im Namen Christi, und die Kirche mit Ernst ermahnen zum Gebeth,*

Gebeth, daß der liebe Gott und Vater unsers Herrn Jesu Christi, durch seine Barmherzigkeit den besessenen Menschen wolle erlösen = sonst können wir die bösen Geister nicht austreiben, vermögen es auch nicht zu thun) in colloq. mens. f. 101 edit. Lips. f. 204. add. Tom. I. Ienens. Germ. f. 324 Tom. VII. f. 195.

VERBA AVCTORIS

Eodem Anno sub Paulo III summo Pontifice d. 13. Decembr. Concilium Tridentinum celebrari coeptum erat, ad quod nullus Lutheranorum, quamuis non tantum sub fide publica uocari, uerum etiam obsides eis oblatis essent, comparere ausus est. Lutherus interea, praesentens Spiritum Sanctum, qui semper huiusmodi coetibus assistere solet, definitiuam in ipsum sententiam pronuntiaturum, ut id impediret, omnem lapidem mouit etc. p. 22. 23.

DEFENSIO LVTHERI

§. XLVI. Illud ab auctore sine ulla plane specie ueri asseritur, pios nostros confessores, ad Concilium Tridentinum, non modo sub fide publica uocatos esse, sed et obsides eis oblatis fuisse. Cur autem eorum nullus ad hoc Concilium comparuerit, in causa fuere, sicut multa alia, ita illud in primis, quod singula in hoc in ordinate gesta et suscepta essent, nam *a*) conuocauit illud Paullus III. P. R. (falso is nomine summi Pontificis ab auctore insignitur, ut ostensum supra est ad §. XVII) non uero Magistratus politicus ut factum in Concilio Nicaeno, Constantinopolitano, Ephesino, etc. Huius

Huius enim officii est, conuocare Synodos et Concilia, excipe, si Magistratus infidelis sit, aut religionis Christianae plane nullam curam habeat, tum enim et Episcopi ac Presbyteri, conuocare illud possunt, exemplo Apostolorum Act. XV. β) Praefes huius fuit itidem Papa Rom. non uel summus, Christus, uel subordinatus, Imperator nempe, Rex aut Princeps. γ) iudex et accusator in hoc Concilio erant rei, Protestantium scil. capitales hostes; at, ut hos inter, caussa decidatur, prohibet ius Canonicum Can. III. Q. IV. c. quod suspecti sunt etc. Fabianus quoque asserit Can. IV. Q. IV. c. nullus etc. *neminem simul accusatorem, iudicem et testem esse posse.* δ) Habitum fuit in Italia ad Athesin flumèn, Rechenberg. in Isagog. sua ad Libr. Symb. part. I. cap. IV, §. VII. p. 21. non in Germania, loco consueto, contra iteratas nostrorum petitiones et decreta statuum Imperii An. 1524. 1526. 1529. 1541. 1542. 1543. 1544. Sed et Fabianus diserte docet Can. III. Q. VI. c. *ibi, ultra, peregrina, leges, crimen etc. ibi causam agendam esse, ubi crimen commissum est.* ε) Nec Scriptura S. in hoc concilio fuit adhibita pro norma et regula, sed Patrum scripta, Ecclesiae traditiones, Conciliorum Canones et decisiones, immo sola uox Pontificis Rom. teste ipso Ioanne de Turre Cremata in Summa de Eccles. L. III. c. 64. add. Dudithi, Episcopi Quinque-Eccles. in Hungaria, orationes et Epist. collect. in unum uol. a D. Quirino Reutero an. 1610. nec non Turretinus, Theologus Geneuens. l. c. p. 172. cum tamen sola Scriptura S. sit controuerfiarum decidendarum iudex

et

et regula, quod ipsum perpendens Constantinus M. in medio Patrum Concilii Nicaeni biblia posuit, his eos affatus uerbis: *Euangelici et apostolici libri et antiquiorum Prophetarum oracula plane instruunt nos de sensu Numinis. Proinde hostili posita discordia, sumamus ex dictis diuini spiritus explanationes quaestionum*, uid. Theodoretus L. I. Hist. Eccl. cap. VII. Morem hunc obseruatum fuisse in aliis quoque conciliis, ut medios inter Patres, collocarentur biblia, testatur Augustinus in Epist. 163. et contra Maximum L. III. cap. XXIV. et in Psalm. 95. Chrysostomus item Hom. XL. in cap. XXIV. Marth. Has nostros habuisse causas, quominus Tridentum ad Concilium uenire potuerint declarant uerba eorum, hunc in modum sonantia: *Huius Tridentinae Synodi, quam indixit Paullus III iudicium secuturos nos esse, nequaquam polliceri possumus, nosque perspicuae et uerae causae excusant, persona iudicis, qui est inimicissimus causae nostrae forma iudicii, in quo nulla libertas est dicendae sententiae et in suffragium ibunt plures indocti et inimici nostrae doctrinae, et si qui meliores aderunt, deteruiti saeuitia malorum, non audebunt dicere, quid sentiant. Postremo et locus periculum nostris minatur, caetera. uid. libellus, sub tit. causae, cur non sit probanda Synodus Trident prodiit an. 1545. et 1546. Francofurti, conscriptus a Philippo Melancht. in Conuentu Euang. unde et opp. eius infertus P. IV. f. 772. add. Archiu. Reg. H. f. 612. n. 196. item, recusatio Statuum Euangel. an. 1546 apud Hortlederum Tom. I. L. I. c. 44. Hülsemannus in Manual. A. C. Disp. XIX. ad quaest. VIII. et IX p. 1278, 1281. seqq.*

§. XLVII.

§. XLVII. Fallo asserit auctor, coeribus eiusmodi, qui in concilio vocari adfunt, Spiritum S. semper assistere; hinc quoque adstitisse illum Patribus istis colligit, qui ad concilium istud, Tridenti habitum, comparuere. Prius illud exploditur per id, quia certissimum est, concilia adeoque et Patres in his congregatos, errare posse, ipsoque actu ea errasse, probant Concilium Ephesinum II. quod haeresim Euty- chianam confirmavit, teste Bellarm. L. I. de concil. cap. 6. f. 10. tria concilia nationalia in Africa a Cypriano instituta et conuocata, in quibus dogma de repaptizandis, qui ab haereticis baptizati essent, confirmatum fuisse, docet August. L. III. de bapt. contra Donatistas, ut iam Synedrium illud silentio hac vice praetereamus, quod Christum propterea, quod se filium Dei nominasset, morti adiudicauit Matth. XXVI, 65. conf. Gerhardus l. c. L. I. part. II. cap. 2. f. 77. Posterius hoc, quo auctor tacite quasi affirmat, Spiritum S. his quoque, qui Concilio Tridentino interfuere, adstitisse: ipse laudatus Dudithius, Episcopus, ut dictum, Quinque-Ecles. in Hungaria confurat, his uerbis: *Nil habuit cum illo conueni Spiritus S. commercii, omnia erant humana consilia, quae in immodica et sane quam pudenda Pontificum tuenda dominatione consumebantur. Illinc responsa, tanquam Delphis aut Dodona expectabantur, illinc nimirum Spiritus ille S. quem suis conciliis praesse iactant, tabellarum mantice inclusus mittebatur, qui, quod admodum ridiculum est, cum aliquando, ut fit, aquae pluuiis excrescebant,*

non ante aduolare poterat, quam innudationes desessent. Ita fiebat, ut Spiritus non super aquas, ut est in Genesi, sed secus aquas ferretur. in Epist. ad Maximil. II. quam uide sis apud D. Quirinum Reuterum l. c. et Magnificum Doct. Georgium Wittemb. in nupero eius Programm. de Spiritu Conc. Trid. p. VIII. Vnde factum, ut illud non probarent reges *α)* Angliae, Henricus VIII. Eduardus VI. *β)* Galliae, Franciscus II. Carolus IX. Henricus III. et IV. uid. Sleid. L. XXII. p. 711. *γ)* Parlamentum Galliae, quin immo *δ)* et ipsi Pontificiorum scriptores, Arias Montanus, Sixtus Senensis, farente Bellarm. L. I. de V. D. cap. VII. et recentissime Carolus Molinaeus in Conf. super facto Concil. Trid. uid. Goldastus in Politica Imperial. f. 1200. 1266. Quod illi certe non fecissent; si conuicti in animis suis fuissent, de assistentia Spiritus S. omnibus his communi, qui huic concilio interfuere.

VERBA AVCTORIS

Anno tandem 1546. Comites Mansfeldii Lutherum Wittemberga Islebiam uocarunt, dissidiorum, quae inter ipsos erant componendorum caussa -- Die Concordiae, quae erat 17. Februarii Lutherus Coenae assidens, totus facetus, uariis facetiis assidentes exhilarabat. Inter alia de Diabolo Magistro suo, qui (ut uerbis eius, quae in Colloquijs Mensalibus germanice editis fol. 281. habentur, utar) *frequentius ac propius ei condormiebat, quam sua Catharina*, haec protulit. *Nos senes tamdiu uiuere oportet, donec in Diaboli podicem,*
suis-

eiusque genitalia oculos nostros coniciamus. Nec uanum fuit hoc admirandum uaticinium, nam Lutherus post pauca de coena surgens et ex fenestra prospiciens, ecce inter plurimos terribilissimos spiritus hinc inde saltantes, et choreas agentes, uidet Lutherus unum in figura horribili supra craterem castris sedentem, ipsi podicem bene patulum cum reliquis sub aspectum subiicientem, Hanc praeclaram tantoque uate dignam uisionem Lutherus adhuc ipsa nocte non sine lacrymis narrauit Iusto Ionae et Michaëli Coelio, qui tum ibi aderant, quibus etiam, decumbere uolens, DEVM eiusque Euangelium commendauit his uerbis: *Orate pro Domino DEO nostro, et eius Euangelio, ut ei cum Ecclesiae suae causa bene succedat, quia male dictus Papa et Synodus Tridentina ei uehementer irascuntur.* Quibus dictis solita ualedictione quiuis ad suum recessit cubiculum. Lutherus uero post mediam noctem 18. Februarii die Iouis Daemonibus (ut pie creditur) eum strangulantibus, exanimis est in lecto repertus. Ita citatus Eusebius part. 2. cap. 22. et alii haec omnia pluribus demonstrant. Die 19. eiusdem, qui erat ueneris, cadauer ultra modum foerens -- in primarium Oppidi templum D. Andrae sacrum, delatum, et in choro depositum fuit, omnibus interea oppidi campanis fonantibus, cruceque funeri praelata, omnibus studiosis cum crucibus-comitantibus. In Ecclesia Iustus Ionas Ambonem conscendit ac ibi quasi a furis agitatus, Lutherum ita ad astra tulit, ut omnes dixerint, hanc non lugubrem sed tumultuantem fuisse orationem -- et sic ipsa adhuc

die comitantibus non solum hominibus, sed etiam innumerabilibus coruis circa sandapilam uolantibus et crocitantibus Halam Saxonum usque deductum fuit (funus nempe) - Doctores uero et Magistri aliam sandapilam paratam habebant, in qua cadauer Lutheri utpote Doctoris et Magistri sui ad Ecclesiam deferre uolebant, uerum ob intolerabilem (pro intolerabilem) foetorem (rigidissima hyeme) quem cadauer spirabat, non fuit permiffum loco moueri et merito, ne foetor ille sanctus et Lipsana illa foetida alicui nocumentum adferrent. Tunc certe foetidi huius uatis foetidissimum oraculum impletum fuit, dum uiuens dixit: *Adorabunt nostra stercora et pro muscho seruabunt.* Ad Arcem tandem Ducalem quintus, hic Euangelista ad omnes sanctos, uel (ut uerbis eius utar) ad omnes Diabolos dicta, oratione a Melanchrone Latina, a Iusto Iona Germanica praehabita, penes sepulchrum Friderici Ducis tumulatus in praesens usque iacet. p. 23, 24, 25, 26, 27.

DEFENSIO LVTHERI

§. XLVIII. Auctor, ut probet, b. Lutherum nostrum, magistro Diabolo fuisse usum (quod conuitium supra ad §. XXI et XXIII. ab eo remouimus) prouocat ad colloquia eius mensalia. Sed ostendimus iam §. XLIII. horum colloquiorum auctorem Lutherum non fuisse, neque igitur id quod Auctor ex his probare uult, fidem apud nos inueniet. Pulcre, ut omnia, b. Frid. Baldwinus nostras, *de colloquiis*, inquit, *mensalibus Lutheri sciendum est in genere, quod illorum auctoritas (quam*

quam multa bona contineant) nos non obliget. Illa enim colloquia Lutherus nec edidit, nec edi uoluit, nec ipso uiuente, edita sunt, multaue continent liberius dicta, ut inter prandendum et comedendum fit, ex quibus nihil firmiter concludi potest l. c. L III. cap. XXVIII. p. 262. Ipse Lutherus alibi fassus est, non omnia ea pro DEI uerbo agnoscenda esse et accipienda, quae ille fortasse ad mensam, hilarioribus, ut fit, deditus, coram protulisset, in St. Augustini (uerba sunt ipsius) Büchern findet man viel Sprüche, die Fleisch und Blut geredet hat, und ich muß auch von mir bekennen, daß ich viel Wort rede, welche nicht Gottes Wort sind, (id enim homini in hac uita factu est impossibile) wenn ich rede außserhalb des Predigtamts daheim über Tisch, oder sonst. in Haus Postill. Part. II. f. 34. über das Evangelium am Sonntage Zubitare. Hoc secum reputans Pistorius homo item Pontificius et iuratus Lutheri hostis, abstinit sponte ab allegatione horum colloquiorum, quoties aliquid scripserit aduersus Lutherum, quemadmodum id faterur in Anatomia Luth. part. III. aroara 3. Quam optassemus nos quoque, si huius uestigiis institisset Auctor noster!

§. XLIX. Verba Lutheri, quibus ille fassus est, frequentius condormiuisse secum Diabolum, quam Catharinam uxorem suam, quandoquidem in colloquiis eius duntaxat mensalibus legantur; nos hac uice silentio praeterire possemus iure ac merito, cum nihil ex his firmiter concludi possit, excipe in iis, quae per se uera et historiae scriptorum caeuorum illius aetatis, (qua illa com-

posita fuere) consentanea sunt. Eo sensu et nos quandoque ea allegauimus, non ut auctoritatem illorum stabiliremus, sed ut demonstrassemus duntaxat Auctori nostro, quam relatio eius de uita Lutheri, uel leui colloquiorum istorum testimonio refutari interdum κατ' ἀνθρώπων possit. Sed e diuerticulo ad rem. Lutherus his uerbis (si modo illius sunt) nihil aliud innuere uoluit, quam hoc; saepius ei diabolus, et maiorem quidem dolorem ac tristitiam conciliasse, quam Catharinam, uxorem suam, laetitiam: at hoc nihil admirationis in nobis parere debet, qui scimus, eadem fata et Iobum, hominem caetera pium, mansisse, quem interea nullus, et ne Auctor ipse, sine graui scelere, dixerit, magistro diabolo fuisse usum. Ita Müllerus l. c. p. 490. seqq. Posteriora, quod attinet, Lutheri uerba, *nos senes tamdiu uiuere oportet* cet. ex iisdem colloquiis mensalibus (quorum auctoritatem toties iam respuimus) deprompta, prouerbialiter, pro more illius aetatis, a Luthero dicta sunt, hocque tantum innuunt, homines pios, quo diutius illi uixerint, semper plura mala experiri debere. uid. Seckendorf. l. c. L. III. f. 639. b.)

§. L. Spectrum illud, quod ferrur nostro apparuisse proxime ante eius obitum, longe aliter describitur a Michaele Coelio in Conc. eius funebri, Tom. VIII. Alt. f. 860. quam ab Auctore nostro. Turpissimos illos actus, quos Auctor commemorat, nescio cuius testimonio suffultus, laudatus Coelius recitet, tantumque istius mentionem facit, quod Luthero, per fenestram inspiciente

ciente, Diabolus, ore diducto illuserit, fortasse propterea, quod frustra de concordia inter comites hosce laborasset Seckendorf. l. c. f. 639. b) Cui nota est ex sacris literis tentatio Christi a Sathana Matth. IV, 1. seqq. descripta, is nequaquam mirabitur, talia nostro euenire potuisse, nec eum propterea habuerit pro homine impio, alias et de Christo id ei subsumendum esset.

§. LI. Verba Lutheri: *orate pro Domino DEO nostro* cet. apud Iustum Ionam sic leguntur: *orate pro DEO nostro, ut illi causa Ecclesiae suae bene succedat, concilium enim Tridentinum uehementer iratum est.* In Epist. ad Fridericum Elect. Sax. apud Seckendorf. l. c. f. 636. a. et apud M. Michaellem Coelium hoc modo: *Setet für unsern Herrn Gott, daß ihm wohlgehe mit seiner Sache, und mit heiligem Evangelio, denn die zu Trident in Concilio meynens nicht gut mit ihm.* in orat. funebr. apud Magnif. Hofmann d. l. p. 150. Hoc ideo adduco, ut beneuolus Lector intelligat, quam Auctor noster, uel breuissima ista Lutheri uerba, absque imminutione uel additione quadam, referre non potuerit, uel, quod uerisimilius forte est, referre ea noluerit.

§. LII. Quando Auctor asserit, tum, cum Lutherus animam suam DEO reddidisset, neminem praesto fuisse ex iis, qui ipsi ministrabant, item pie credi, Lutherum interea, in absentia aliorum, fuisse a daemonibus strangulatum; ita quidem contradicit omni historiae de obitu Lutheri, namque omnes, quotquot historiam de morte Lutheri conscripsere, coaevi scriptores testantur I)

eo tempore, quo Lutherus animam suam DEO commendauit, adfuisse plurimos, Albertum nempe, Comitem Mansfeldiae cum uxore sua, D. Iustum Ionam, Michaellem Coelium, Ioannem Aurifabrum Vinariensem, Ioannem Martinum et Paullum, filios Lutheri, alios cet. ita, ut b. Matthesius confidenter scribat: dies geschah in Beyseyn vieler Grafen, Herren, Doctorn und seiner Kinder und anderer guter Leut. Serm. XIV. p. 459. add. si placet, Philippus Melanchthon apud Matth. Dresserum in Hist. Luth. n. VI. Coelius in orat. funebr. cit. II) pie ipsum et absque ullis cruciatibus uel angoribus hinc migrasse, qua de re sic denuo scribit Matthesius: Darauf schlaft er im Nahmen Jesu Christi ohne Quälung des Leibes ein, still und in grosser Gedult am 18. Tag Februarii frühe um drey, welches der Tag Concordiae war, und erkaltet. l. c. p. 454. et 459. Wolfgangus Anhaltinus, qui tum praefens erat, sic: und ist ganz sanft mit Sprüchen entschlafen in Gott. Der Herr helfe uns mit Gnaden hernach. Amen! in Epist. ad Fridericum Elect. Torgauia dat. apud Seckendorf. l. c. f. 646. a) Philippus Melanchthon, *inter uota, inquit, anima eius (Lutheri) ex mortali corpore placide euocata est, cum iam aegeret annum sexagesimum tertium, in tract. de uita et actis Luth. p. 19. Agmen reliquorum claudat Sleidanus, Historicus Caesareanus, uerbis certissimis plane ac uerissimis: non multo post eam precationem, ubi spiritum suum in manus DEI semel et iterum commendasset, tanquam dormiturus, paullatim e uita decedit, nullo cum corporis,*
qui

qui quidem animaduerti posset, cruciatus. L. XVI. p. 488. Testimonium Eusebii et aliorum, ad quos se auctor prouocat, nihili facimus, cum non desint uel ex ipsis Pontificiis alii, qui perhibeant, testimonio Eusebii istius, contraria; immo adeo sententiae horum de obitu Lutheri uariant, ut nescias plane, cui fides habenda potius sit, *aliis quippe*, (ut uerba Magnif. Weickhmanni Academiae Wittemb. Doctoris et Profess. Theol. undiquaque celebratissimi cuius conatibus DEVS ultro adhuc fauere uelit! mea hac uice faciam) *cadit Lutherus animo furitque agitato, collum inserit in laqueum, aliis a caedemone a terra abstrahitur, aliis, sine omni religionis sensu, repentina tollitur morte, et facetiarum plenus, nec dum exhalata crapula, animam efflat, non secus atque olim malae hominis, Arius, abisse ad inferos fertur, Lutheri cineribus sic parentante Costero:*

infelix ex alio animam diffundit Arius,

bunc sequeris nimio, uane Lubere, mero.

in sermon. Panegy. de Concilio Tridentino ex morte Lutheri ante uictoriam triumphante. p. 13.

§. LIII. Illud miror sane in Auctore nostro, quod is exaggeret foetorem, quem demortui Lutheri corpus ex se, die statim sequente exhibuisse, ipsi quidem soli creditur. Nam, ut taceam illud, nihil de foedere eiusmodi apud scriptores caenos, et eos quidem fide dignissimos, inueniri; Auctorem ipsum interrogo, ut mihi respondeat pro conscientia sua, num foetor eiusmodi, quem corpus hominis cuspisiam ex se promit, num, inquam, foetor eiusmodi mereatur reprehensionem.

nem aliorum? Mea quidem sententia ego illum, qui ad quaestionem propositam affirmando respondere uellet, ne pro homine agnoscerem quandoquidem, istud affirmando, talia in corpore denati cuiuspiam hominis reprehenderet, quae ab isto plane seiungi non possunt, nisi uel ope artis, uel beneficio naturae ipsius, his occurratur.

§. LIV. Nec illud unquam ex scriptoribus caeuis probabitur ab Auctore, funus illud concomitatos fuisse studiosos cum crucibus. Silet de isto Matthesius, fide dignissimus scriptor Serm. XIV. in quo tamen data opera, apparatus huius funeris, describit. Verba Iusti Ionae. M. Coelii et Aurifabri Tom. VIII. Alt. f. 851. seqq. consignata, ex latina uersione b. M. Balthaf. Mentzii in Synagmate eius Epitaph. Wittemb L. I. p. 76. seqq. haec sunt; *Cum Wütembergam ad pontem ab Elisfra fluuio denominatum peruenerunt, repperunt congregatos ex mandato Principis Electoris Iob. Frederici, Dn. Rectorem, Doctores, Magistros, et omnem Vniuersitatis coetum cum senatu et toto populo. Continuo processerunt Euangelii ministri cum scholasticis, usitato ritu et ceremoniis, Christianas cantilenas per totam illam uiam, usque ad templum arcis praecinentes.* Nihil in his de crucibus istis legas, merito igitur et hoc intra commenta Auctoris retuleris.

§. LV. Sine caussa quoque reprehendit Auctor sermonem Iusti Ionae, habitum ab ipso Islebiae adhuc, in honorem b. nostri Lutheri; in hoc ille promeritas duntaxat laudes nostri exponit, quod testabuntur omnes illi, quos non pigebit illum semel atque iterum peruoluere. Auditores Io-
nae,

nae, tantum abest, ut hoc censuerint de sermone isto, quod Auctor asserit, tumultuantem eum, non lugubrem fuisse; ut agnouerint porius ea, quae ille de nostro dicebat, uerissima esse, et DEO gratias egerint, pro excitato ipsis tali, ac tam singularibus Sp. S. donis instructo uiro. Qui acta de obitu Lutheri legerit, uel ipse testimonium nobis dabit, de ueritate relationis huius, a nobis factae.

§. LVI. De coruis illis, quos Auctor perhibet, circa tumbam nostri apparuisse uolitantes et crocitantés, primus memoriae prodidit Bredenbachius coll. Sacr. l. VII. cap. 39. homo nullius fidei, cui uel ideo, beneuolus Lector, assensum suum praebere recuset, quod consiliarium istum, a quo se talia accepisse iactat, quis ille porro fuerit, non nominauerit, fortasse propterea, quod (ut recte obseruat Magnif. D. Hofmannus, decus illud et ornamentum Academiae Wirtembergensis, quem DEVS longa annorum ferie, omnique felicitatis genere donet) *idem ille consiliarius neque extiterit, unquam, neque alius a Loiolita* (Bredenbachio scil. ipso) fuerit, in tract. passim iam a nobis, propter praestantiam et elegantiam suam citato, §. VIII. p. 17.

§. LVII. Vtrum Doctores et Magistri ad baiulandam tumbam Lutheri ordinati, propterea officio suo defungere non potuerint, quod demortui Lutheri corpus intolerabilem adeo (ut Auctor loquitur) foetorem ex se daret, in eo inuestigando tantopere non immorabimur. Sufficit nos iam ostendisse ad §. LIII. falso talia de b. Lutheri nostri exuuiis dici, aliunde quoque nobis

bis constat, magistros hofce, (non autem Doctores ipsos, ut Auctor asserit) ordinatos quidem esse, uerum non ad baiulandam tumbam Lutheri a pontae portae Elisirinae proximo, usque ad templum, arci Witttemberg. contiguum, (iam enim supra ad §. LIV. audiuimus ex digna relatione trium istorum uirorum Iusti Ionae, M. Coelii et Aurifabri continuo fuisse irum a ponte isto; ubi eum ii, qui Lutheri cineres comitabantur, suferassent) sed ad demittendam eam duntaxat in sepulchrum, in quo illa, humo super iniecto, recondenda, pro more, erat. uid. Mentzius l. c. D. Hofmann: l. c. §. XXXVI. p. 58.

§. LVIII. Quando porro asserit Auctor, nos stercora (ignoscat mihi talia repetenti beneuolus Lector) Lutheri adorare, ita manifestam nobis omnibus, qui Lutheri doctrinam profitemur, iniuriam infert. Quae enim nostra de Luthero sit confessio, audiat Auctor ex b. Gerardo, Theologo nostrate, quando ille, hac de re (nomine nostrum) sic loquitur: *Confessio nostra non nititur Lutheri persona uel doctrina, sed immoto DEI uerbo. Non tribuimus Luthero Propheticae et Apostolicae auctoritatem, nec absolutam infallibilitatem, nec scripta eius Propheticae et Apostolicae scriptis exaequamus, nec sine probatione ex DEI uerbo ipsi aliquid asserenti credimus, sed habemus eum pro insigni Ecclesiae Doctore, quem DEVS extremis hisce temporibus, Ecclesiae, Papali iugo pressae, excitauit, ac singularibus donis eximioque animi robore instruxit, ut corruptelas et abusus, pura Euangelii praedicatione, tolleret, et ueritatem, errorum tenebris fere obrutam,*

tam, in lucem reuocaret, d. l. l. i. p. i. cap. VI. f. 58. Pudeat Auctorem mendacii! Dudum iam nos didicimus ex uerbo DEI scripto, quem inuocare et adorare debeamus. Solum nempe DEVM adoramus et inuocamus cultu religioso; Lutherum pro seruo DEI agnoscimus; quem quod DEVS illustribus adeo donis Sp. S. exornauerit, ac illius opera, nos, e regno Papali, liberauit, est, quod ipsi soli in acceptis referamus.

§. LIX. Verba Lutheri, *ad omnes Diabolos etc. non ad sanctos omnes, sed ad canonicos idololatrias, sanctorum reliquias memoriamque superstitiose colentes, etsi iterum iterumque moniti ac confutati essent, referri ac exponi debere*, optime iudicat, laudatus iam antea D. Hofmannus nostras l. c. §. XI. p. 23. Tum quidem, templum istud, iure dici potuit, omnium Diabolorum, cum adhuc misificatores isti, cultu superstitioso ac idololatrigo, sanctos suos factitios, colerent et inuocarent, nunc, posteaquam idololatria haec et superstitio Papistica ex eo eliminata ac proiecta est, non amplius, hoc nomine, uenire ac insigniri potest; *cum ipsa domus DEI sit, quam DEVS per totum terrarum orbem reddidit celebratissimam clarissimam, uoluitque hanc aedem esse Ecclesiam matrem, cui omnes aliae Ecclesiae, ab Euangelio denominatae, ut filiae, originem suamque natiuitatem deberent*, prout recte asserit, toties iam nominatus Hofmannus noster d. l.

§. LX. Nec illud reticendum tandem est, Auctorem errare, dum asserit in uerbis suis ultimis Iustum Ionam parentasse nostro Germanice

in

in templo, quod arci, ut dictum, Wittembergensi est contiguum: cum dubio omni careat, hoc ultimum officii genus declarasse et exhibuisse nostro D. Bugenhagium, a patria Pomeranum quoque dictum, vid. Tom. XII. Luth. Wittr. f. 465. Tom. VIII. Alr. f. 863. Tom. XXI. Lipf. f. 715. add. Matthes. Serm. XIV. p. 461.

§. LXI. Tantum de uita Lutheri; caetera, quae adducit Auctor, tribus ultimis capitibus, unica nos quaestione proponemus, Lectorem beneuolum rogantes, ut is nobis ignoscere uelit, quod uerba Auctoris, more nostro, non amplius oculis ipsius subiicere possimus, propter angustiam nempe temporis et chartarum. Dabimus et hic operam, ne desiderio is suo (sicut hactenus a nobis id diligenter obseruatum fuit) excidat. Nimirum, ut res omnis clarior euadat, iu-
 tabit primo mentem Auctoris audisse, tum de-
 mum ad quaestionem ipsam nos conuertemus. Auctoris mentem quod attinet, sciendum est, illum totum, tribus hisce ultimis capitibus, in eo occupa-
 ri, ut ostendat, Lutherum non fuisse Euangeli-
 stam, diuinitus et extraordinarie ad reforman-
 dam Christi Ecclesiam missum p. 49-55. quod ipsum duobus potissimum argumentis infringere studet, horum alterum desumit inde, quia Lu-
 therus facere nulla miracula potuerit, licet uolue-
 rit omnino, in curanda quadam puella Misnensi, et in resuscitando Wilhelmo Nesseno. p. 55-67. alterum inde, quia contraria docuerit Euangelio Christi p. 67. usque ad finem. Sit ergo haec nostra quaestio;

Virum

*Virum Lutherus fuerit Euangelista diuinitus et
extraordinarie ad reformandam Christi
Ecclesiam missus?*

STATVS CONTROVERSIAE

§. LXII. Vocatio distingui debet, in ordinariam et extraordinariam, siue mediatam et immediatam. De priori illa, non autem de posteriori nobis sermo in Thesi erit, neque enim docuit unquam Lutherus uel nos ipsi, Lutherum habuisse uocationem extraordinariam uel immediatam, ut Ecclesiam Christi restaurasset; docuimus uero semper, et huedum adhuc docemus, ordinariam ei et mediatam uocationem obtigisse. Audiat Auctor Lutherum ipsum, si nobis fidem, hac in parte, habere noluerit, expressis ille uerbis scribit Tom. IV. Ienens. Lat. f. 522. b) *Sic nos quotidie possemus labi, sed ministerio seu uerbo nihil derogatur, per peccatum nostrum: quanquam, nostra uocatio, nescio, an cum illorum (Moyfis nempe Dauidis et aliorum) uocatione possit conferri* add. colloq. mens. f. 101. edit. Lips. Negat in his Lutherus sibi talem uocationem obtigisse; qualis obrigit Moyfi, Dauidi, aut aliis Prophetis, quo ipso aperte confitetur, extraordinariam se aut immediatam uocationem non habuisse. Audiat porro Heumannum, Theologum nostratam, huedum cum applausu apud Göttingenses docentem; de uocatione item b. Lutheri nostri, hunc in modum differentem; *agnoscimus, ei (Luthero) non talem contigisse ad docendum uocationem, qualis Moyfi contigit, qualis Paulo caeterisque Apostolis, nec talem, qualis Timotheo,*

motheo, Tito aliisque Doctoribus, quos Paullus quosque veri nominis Ecclesiae iussit Euangelicam tradere iutarique doctrinam. Paucis, ut dicam, externam (extraordinariam uel immediatam alio uocabulo dixisset) uocationem non habuit, specialem non habuit, sed habuit internam habuit generalem (ordinariam eam nos ac mediatam uocamus) habuit talem, qualem habuerunt Apostoli ad Euangelicam doctrinam litteris mandandam, in Diss. de Lutheri uocatione diuina quam uide sis in Luthero eius Apocalypticum P. II. § IX. p. 146. seqq. Ita intellexit ex his Auctor, quae nostratium de uocatione Lutheri, sit sententia: infra ergo, quando a nobis accusabitur ignorantiae ελεγχος; id eum non uelim habeat male.

§. LXIII. Vox Euangelistae duplici sensu in Scriptura S. sumitur, lato et stricto. Sensu stricto quatuor tantum sunt Euangelistae, Matthaeus, Marcus, Lucas et Ioannes, qui non modo Euangelium et doctrinam de Christo, sed et historiam eius conscripserunt. Lato sensu et ii dici possunt Euangelistae, qui doctrinam modo de Christo profitentur aliisque annuntiant, omittunt interea historiam ipsam Eph. IV. 11. quomodo Philippus Act. XXI. 8. et Timotheus ipse 2. Tim. IV. 5. Euangelistae dicuntur, non diffrente id ipso Estio, homine Pontificio, in Com. ad h. 1. Et hoc sensu Lutherum nostrum, quoque se nominasse Euangelistam, probant loca, quae reperiuntur. T. II. Ieneñs. Germ. f. 70. et 106. quod et iure optimo, facere potuit. Balduinus l. c. L. III. cap. 57. P. 445.

THESIS

THĒSIS

§. LXIV. Fuit Lutherus Euangelista, ad reformandam Christi Ecclesiam missus non extraordinarie et immediate, sed mediate et ordinarie.

PROB. THĒS.

§. LXV. Thesis haec probatur argumentis supra a nobis ad statum Controu. allatis. Hac uice obseruabit Lector, id ipsum porro, quod Lutherus ordinarie et mediate a Deo fuerit missus et uocatus ad reformandam Christi Ecclesiam, uel hinc quoque, luce meridiana clarius, probari posse, quia nim. certum est, triplicem ipsi uocationem obtigisse, Ecclesiasticam nempe An. 1507. Academicam An. 1508. et denique Doctorem An. 1512. uid. T. IX. Wirtemb. f. 103. Matthes. Serm. I. p. 17. 18. Balduinus l. c. L. III. cap. XII. et XIII. Hollazius in Syst. Theol. Aeroatn. p. 1341.

ANTITHĒSIS

§. LXVI. Obiicit Auctor noster I) nulla tamen Lutherum miracula facere potuisse, quamuis facere ea uoluerit omnino, in α) depellendo daemone a puella quadam Misnensi β) in resuscitando a mortuis Wilhelmo Nesselno p. 55 - 58. Facere uero ea potuisset, si fuisset Euangelista, immediate a DEO et extraordinarie ad reformandam Christi Ecclesiam missus p. 51 - 55. Syllogismus forte talis esset; *Quicumque nulla miracula facere potuit; ille non fuit Euangelista, immediate a*

G

Deo

Deo et extraordinarie ad reformandam Christi Ecclesiam missus. Lutherus nulla miracula facere potuit. E. Reg. I) Disputat Auctor extra Statum Controversiae II) ueram relationem de puella Misnensi, supra ad §. XLV. audiuius; de Wilhelmo isto Nesseno, in albi prope Wittembergam An. 1524. submerso, sequentia pauca, ea tamen uerissima, notabit Lector beniuolus. Postquam Luthero nostro nuntiatum fuisset, de tristi abitu ex hac uita Wilhelmi istius Nesseni, statim ille, ex amore, quo erga illum, sicut et caeteri uiri docti omnes, ducebatur, ad Albim properauit, in cuius litore, dum examine corpus Nesseni uidisset, in coelum cum lacrymis suspiciens, dixit; *o Nessene, si mihi datum esset donum miraculosum excitandi mortuos, si ullum unquam excitassem, te nunc excitarem!* Testatur id, praeter ipsum Lutherum L. II. Epist. p. 220. et Camerarium in uita Philippi p. 98. 99. Abrahamus Bucholeerus in Indice Chronol. p. 513. qui et fatetur, se talia accepisse a patre suo, qui tum praefens fuit, ubi Lutherus haec uerba protulisset. *Stultus sit.* (iudice ipso Bellarmino L. III. de Eccles. cap. XIV. §. respondebimus) *qui credere potius absentibus, quam iis, qui interfuerunt, tali in casu, maluerit!* III) Ioannes Baptista uerus propterea doctor fuit, licet de eo quoque scriptura dicat *ὅτι ἰωαννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν ὁδὸν* nulla ipsum signa aut miracula fecisse Ioh. X 41. Exceptiones hic Auctoris, parum curamus, cum ea omnia, quibus Ioannem Baptistam excusare stude-

det, et de ipso Luthero nostro uerissime subsumi possint. Dicit nim. Auctor a) DEVM, licet nulla omnino miracula per Ioannem Baptistam, in ipso tamen edidisse p. 63. β) expresse de eo legi Ioh. 1. 6. fuisse eum a Deo missum, cum interea de nostro nulla et ne tacita quidem, ut ipse uocat, in Scriptura S. mentio fiat p. 64. γ) uita eum denique sua ostendisse, quod a Deo fuerit missus, quod denuo nostrum non fecisse, probat Auctor inde, quia impiam egisset uitam p. ead. Eadem ego et de nostro, iure optimo, subsumere possum, nam α) si aduersarios, si pericula, si denique felicem inceptae reformationis successum, mecum una quis perpendere uoluerit, agnoscat merito, quam multa Deus optimus, Maximus, in tuendo ac iuando Luthero nostro, prouidentiae suae signa atque indicia ediderit? Inde est, quod Petrus Mosellaanus in Epist. sua An. 1519. de colloq. Lips. scribat; *haud facile credas hominem, tam ardua sine Numine Diuum moliri!* Bellarminus quoque admirabundus exclamat; *Quis ignorat pestem (sic per contemptum uocat doctrinam nostram) Lutheranam in Saxonia paullo post exortam, mox Germaniam pene totam occupasse, inde ad aequilonem et orientem profectam, Daniam, Noruegiam, Sueciam, Gothiam, Pannoniam, Hungariam absumsisse, tum occidentem et meridiem pari celeritate delatam et Galliam, Angliam, Scotiam, florentissima quondam regna, breui tempore populatam, ad extremum Alpes transcendisse et in Italiam usque penetrasse? in Praef. primo Tomo Controu. suar. praemissa, §.*

atque utinam etc. β) Tacitam quoque siue implicitam mentionem in Script. S. de nostro fieri, probant loca seqq. Dan. VIII. 25. cap. XII. 44. 2. Theff. II. 3-8. Apoc. XIV, 6. 7. cap. XVIII. 1. seqq. conf. Wernsdorfius in *Diff. de primordiis emendatae per Lutherum religionis* Thef. I. §. IX. p. 9. Gerhardus d. I. L. I. P. I. cap. V. f. 15. 16. Explicita illius mentio in S. Scriptura necessaria non erat, ex qua, si quid ualidi concludi posset, de Francisci quoque Xauerii nec non Ignatii Loio- lae uocatione, nobis et ipsis Pontificiis, dubitan- dum esset, cum et horum explicita in S. Scriptura mentio non fiat, missionarium horum alterum fu- turum; alterum auctorem et inuentorem ordinis Esauitici, Iesuitici dicere uolebam. γ) Quando Au- ctor b. Lutheri nostri uitam improbat, ita uel ipsis Ethnicis et hostibus Lutheri, deterio- rem se exhibet, iudice ipso Erasmo Epist. 317. col. 322. edit. Cle- rici, ubi inter alia sic de nostro scribit, *nam id non leue praecudicium est, tantam esse (in Luthero nempe) morum integritatem, ut nec hostes reperiant, quod columbentur.* Iterum in Epist. ad Fride- ricum Elect. *Certe, inquit, uitam hominis (Lutheri) nemo, qui nouit, non probat; quae cum longissime absit ab omni suspitione auaritia- atque ambitionis, et morum innocentia, uel apud ethicos fauorem in- uenit.* In eadem Epistola nostrum, uirum quo- que probum nominat; in Epist. uero ad Archi- Episcop. Mogunt. Cardinal. L. XII. Ep. p. 421. dicit; *Si illi fauerem, ut uiro bono, quod fatentur et hostes, quae esset inuidia?* IV) Potestas miracula, puta-

putatitia illa quidem, non uera, ut Auctor quoque afferit p. 65. faciendi, ultimis his potissimum et nouissimis temporibus, nota est Anti-Christi ipsius, cuiusmodi Papam esse, probant loca Script. S. seqq. Matth. XXIV. 24. 2 Thes. II. 1. 2. 3. Apoc. XIX. 15. 20. cap. XIII. tot. nec differi possunt, praeter Irenaeum, Gregorium, Arnulphum et Bernhardum Patres, Eberhardus Salisburgens. quondam Archi-Episcop. Ioachimus Calaber Abbas, Franciscus Petrarcha, Marsilius, Michaël Cefenas, Hieronym. Sauanorola, Flucrinus, Nicolaus, Thomas Rhidonius, Laurentius Valla, alii etc. quorum uerba uide sis apud Steph. Szegedinum Hung. l. c. p. 27. seqq. et Gerhardum l. c. L. II. Art. III. cap. VI. p. 596. seqq. uel ob id ipsum igitur b. noster Lutherus, ut uerus doctor, agnoscendus, quod nulla ediderit miracula; notam facile, hoc modo, Anti-Christi, sibi attracturus. V) Satis hoc magnum miraculum est, quod, ad eius doctrinam, tam multae hominum myriades, fuerint conuersae et ad agnitionem ueritatis perductae. Quae porro conuitia in hanc euomit Auctor (iure sic scribere debeo, legat ea cordatus Lector p. 66. et non mirabitur, me arduo isto uocabulo fuisse usum) haud uero ea suffulta esse talo et fundamento; agnoscent singuli, quotquot libros Ecclesiae nostrae Symbolicos legerint. Praeter has causas, plures adhuc et eas quidem firmiores ac magis stringentes allegare potuissimus: at his studio, usi sumus, quod eas Auctor refuret, unde et nostri officii erat,

erat, has, recensendo ueluti ac defendendo, firmiores reddere.

§. LXVII. Obiicit II. et ultimo Auctor, uel hinc adparere, Lutherum non fuisse Euangelistam, immediate a DEO et extraordinarie ad reformandam Christi Ecclesiam missum, quod contraria docuerit Euangelio Christi p. 67--73. In forma sic fuisset argumentatus; *Quicumque contraria docuit Christi Euangelio; ille non fuit Euangelista, immediate a DEO et extraordinarie ad reformandam Christi Ecclesiam missus. Lutherus contraria docuit Christi Euangelio.* E. Reg. Disputat Auctor denuo extra statum Controuersiae II) Facile haec quidem ab Auctore dicuntur; sed difficile admodum probari possunt. Certe loca omnia, quotquot Auctor ex scriptis b. Lutheri nostri adducit, contraria dictis Scripturae S. adeoque ipsi Euangelio Christi non sunt, si modo ea, quemadmodum iustum et aequum est, debito modo explicentur. *Verba* siquidem num I) Auct. p. 68. a) *priora*, conueniunt cum dictis Script. S. seqq. Gen. XV. 6. Heb. II. 4. Ios III. 15. 18. 36. Act. XVI. 30. cap. XXVI. 18. Rom III. 21. 24. 25. 26. 28. cap. IV. 3-6. 13. 16. cap V. 1. 19. cap. X. 9. 10. cap. XI. 6. Gal. II. 16. cap. III. 6-15. 22. 26. cap. V. 4-7. Eph. II. 8. Philip. III. 7-11. Tit. III. 5. 6. 7. Hebr. X. 38. cap. XI. 6. Iac. II. 23. 1. Petr. I. 9. Apoc. XII. 11. *β) posteriora* cum Rom. V. 20. cap. VII. 14-24. 1. Ioh. I. 1. 8. 9. 10. intelligenda uero sunt, non simpliciter, quasi nim. Lutherus uel mandasset Melanchtoni, ut, data opera, pec-

cet;

cer; uel adprobasset peccatum fornicationis et adulterii: sed hunc in modum, fieri scil. in hac uita aliter non posse, quam ut pii peccent; quomodocumque licet ii ab isto sibi temperauerint. num. II) p. ead. cum Rom. V. 1. cap. VIII. 1. 2. 3. 31. 33. 34. seqq. Gal. III. 13. 1. Tim. I. 9. num. III) p. 69. dixit noster ad Pontifices, Cardinales et Episcopos sui temporis, qui iura Imperatoris ad se pertrahere uolebant, contra Matth. XX. 25. 26. cap. XXVI. 51. 52. quare suadet in his Lutherus noster omnibus Imperantibus, Regibus, Principibus, aliis etc. ne id sibi eripi sinant, tametsi ferro etiam, si alio modo res transigi cum Rom. Pontifice non posset, ipsis foret dimicandum. uid. T. I. opp. Ienens. Lat. f. 68. b) num. IV. p. ead. cum Act. XIII. 39. cap. XV. 10. Rom. III. 20. cap. IV. 13. cap. VII. 14. 15. cap. VIII. 7. 8. Gal. III. 11. cap. V. 4-7. Iac. II. 10. num. V. p. 70. cum Matth. XVIII. 18. Ioh. XX. 23. 2. Cor. X. 8. cap. XI. 5. cap. XII. 11. num. VI. p. ead. cum Gal. II. 4. cap. V. 1. Col. II. 14-20. et exponenda sunt de traditionibus Papicolarum, quibus prohibet, ut aggraentur Christiani et ii quidem pii; quos, iure optimo, ab his liberos esse pronunciat uid. T. II. Opp. Lat. Ienens. Lat. f. 274. a) num. VII, p. 71. cum Matth. XX. 25. 26. cap. XXVI. 52. explicandaque sunt de rebus ciuilibus, quibus, ut immisceant se Ecclesiasticae personae, prohibet h. l. num. VIII. p. ead. cum 1. Tim. IV. 1. 2. 3. Matth. XIX. 11. 12. num. IX, p. 72. cum dictis num. IV. num. X. p. ead. cum Matth. V. 16. Luc,

Luc. XVII 10. Rom III, 28. Gal II. 16. cap III. 10. seqq. exponenda denuo de operibus bonis, non simpliciter; sed si fiant sub opinione meriti. num. XI, p. 73 cum I. Ioh. I, 7 cap. II, 1. 2. num. XII, denique p. 74 cum Matth. XXVI. 26. seqq. Marc. XIV, 22. seqq. Luc. XXII, 19. seqq. I. Cor. XI, 23. 24. 25. 26. 27. 28. coll. cap. X, 16.

CONCLUSIO

Atque ita, Dei gratia, absoluissemus opus nostrum; utrum enim absoluerimus illud, debito et conuenienti modo, penes eruditum id et beneuolum Lectorem relinquo: DEVM Opt. Max. precatus, ut is Auctori nostro non modo, quam omnibus illis etiam, qui a partibus huius stant, uiam pandat, per crebram libelli istius lectionem ac repetitionem, ad agnitionem ueritatis, adfectam Ecclesiam Hungaricam potenter, sicut hactenus, ita et in posterum quoque, contra insultus eiusmodi hostium ac aduersariorum suorum, protegat; ipsi clementissimae Reginae Hungariae, caeterisque omnibus, qui ad gubernacula inclyti istius Regni admoti, sunt ac cum laude praesident, animum eum indere uelit, ut, his in pace uiuentibus ac florentibus, illis quoque pax, toties iam frustra optata ac desiderata, redeat, qui, inuarietatae Augustanae Confessione addicti, pro salute Reginae ac Regni, nunquam non uota fundunt, pacem optant, eam diligunt, ac in ea quoque uiuere, pro maximo suae felicitatis ducunt ornamento. O DEVS, DEVS noster, efficias id, precor, propter Filium TVVM, Dominum nostrum Iesum Christum, cui porro sit gloria, laus, honor, uirtus et potentia, in nunquam terminanda secula, Amen.

Errores Typographicos B. L. hac ratione emendabit, ponet nim.

- Pag. 6. lin. 28. loco audiamus, *audiemus*.
 P. 7. l. 10. - unicum, *unicam*.
 P. 8. l. 21. - omes, *omnes*.
 P. 15. l. 13. - petita, *pedita*.
 P. 16. l. 25. - adolescentia, *adolescenciae*.
 P. 21. l. 30. - uidetur, *ridetur*.
 P. 23. l. 27. - uoluisse, *noluisse*.
 P. 24. l. 5. - imittere, *amittere*.
 P. 27. l. 4. - accusari, *accusari*.
 P. 28. l. 25. - ax, *ex*.
 P. 29. l. 17. - eum, *cum*.
 P. - l. 32. - rogor, *cogor*.
 P. 32. l. 24. - V. R.
 P. 35. l. 18. - Fautioris, *Fautoris*.
 P. - l. 22. - perq. *per q.*
 P. 36. l. 4. - aperte, *apertae*.
 P. 41. l. 17. - praetiosius, *pretiosius*.
 P. 56. l. 29. - ordinibut, *ordinibus*.
 P. 61. l. 2. - istum, *istam*.
 P. 67. l. 10. - confessiones, *confessores*.
 P. - l. 11. - legandi, *legendi*.
 P. 70. l. 26. - probassae, *probasser*.
 P. 74. l. 32. - aderatat, *aderat*.
 P. 85. l. 23. - aroara, *azaara*.
 P. 93. l. 9. - liberauit, *liberauerit*.
 P. 95. l. 31. - conuigit, *contigit*.
 P. 96. l. 2. - Ecclefiac, *Ecclesia*.
 P. uero 30. l. ult. post uocem disputationis, inseret uocem, *fructus*.
 P. - 73. post l. 15. inseret, *Defensio Lutheri*.

Einzelne Topographien B. II. des Reichs

Pag. 6. lin. 23. loco addimus	addimus
P. 7. l. 23.	addimus
P. 8. l. 23.	addimus
P. 9. l. 23.	addimus
P. 10. l. 23.	addimus
P. 11. l. 23.	addimus
P. 12. l. 23.	addimus
P. 13. l. 23.	addimus
P. 14. l. 23.	addimus
P. 15. l. 23.	addimus
P. 16. l. 23.	addimus
P. 17. l. 23.	addimus
P. 18. l. 23.	addimus
P. 19. l. 23.	addimus
P. 20. l. 23.	addimus
P. 21. l. 23.	addimus
P. 22. l. 23.	addimus
P. 23. l. 23.	addimus
P. 24. l. 23.	addimus
P. 25. l. 23.	addimus
P. 26. l. 23.	addimus
P. 27. l. 23.	addimus
P. 28. l. 23.	addimus
P. 29. l. 23.	addimus
P. 30. l. 23.	addimus
P. 31. l. 23.	addimus
P. 32. l. 23.	addimus
P. 33. l. 23.	addimus
P. 34. l. 23.	addimus
P. 35. l. 23.	addimus
P. 36. l. 23.	addimus
P. 37. l. 23.	addimus
P. 38. l. 23.	addimus
P. 39. l. 23.	addimus
P. 40. l. 23.	addimus
P. 41. l. 23.	addimus
P. 42. l. 23.	addimus
P. 43. l. 23.	addimus
P. 44. l. 23.	addimus
P. 45. l. 23.	addimus
P. 46. l. 23.	addimus
P. 47. l. 23.	addimus
P. 48. l. 23.	addimus
P. 49. l. 23.	addimus
P. 50. l. 23.	addimus
P. 51. l. 23.	addimus
P. 52. l. 23.	addimus
P. 53. l. 23.	addimus
P. 54. l. 23.	addimus
P. 55. l. 23.	addimus
P. 56. l. 23.	addimus
P. 57. l. 23.	addimus
P. 58. l. 23.	addimus
P. 59. l. 23.	addimus
P. 60. l. 23.	addimus
P. 61. l. 23.	addimus
P. 62. l. 23.	addimus
P. 63. l. 23.	addimus
P. 64. l. 23.	addimus
P. 65. l. 23.	addimus
P. 66. l. 23.	addimus
P. 67. l. 23.	addimus
P. 68. l. 23.	addimus
P. 69. l. 23.	addimus
P. 70. l. 23.	addimus
P. 71. l. 23.	addimus
P. 72. l. 23.	addimus
P. 73. l. 23.	addimus
P. 74. l. 23.	addimus
P. 75. l. 23.	addimus
P. 76. l. 23.	addimus
P. 77. l. 23.	addimus
P. 78. l. 23.	addimus
P. 79. l. 23.	addimus
P. 80. l. 23.	addimus
P. 81. l. 23.	addimus
P. 82. l. 23.	addimus
P. 83. l. 23.	addimus
P. 84. l. 23.	addimus
P. 85. l. 23.	addimus
P. 86. l. 23.	addimus
P. 87. l. 23.	addimus
P. 88. l. 23.	addimus
P. 89. l. 23.	addimus
P. 90. l. 23.	addimus
P. 91. l. 23.	addimus
P. 92. l. 23.	addimus
P. 93. l. 23.	addimus
P. 94. l. 23.	addimus
P. 95. l. 23.	addimus
P. 96. l. 23.	addimus
P. 97. l. 23.	addimus
P. 98. l. 23.	addimus
P. 99. l. 23.	addimus
P. 100. l. 23.	addimus

200

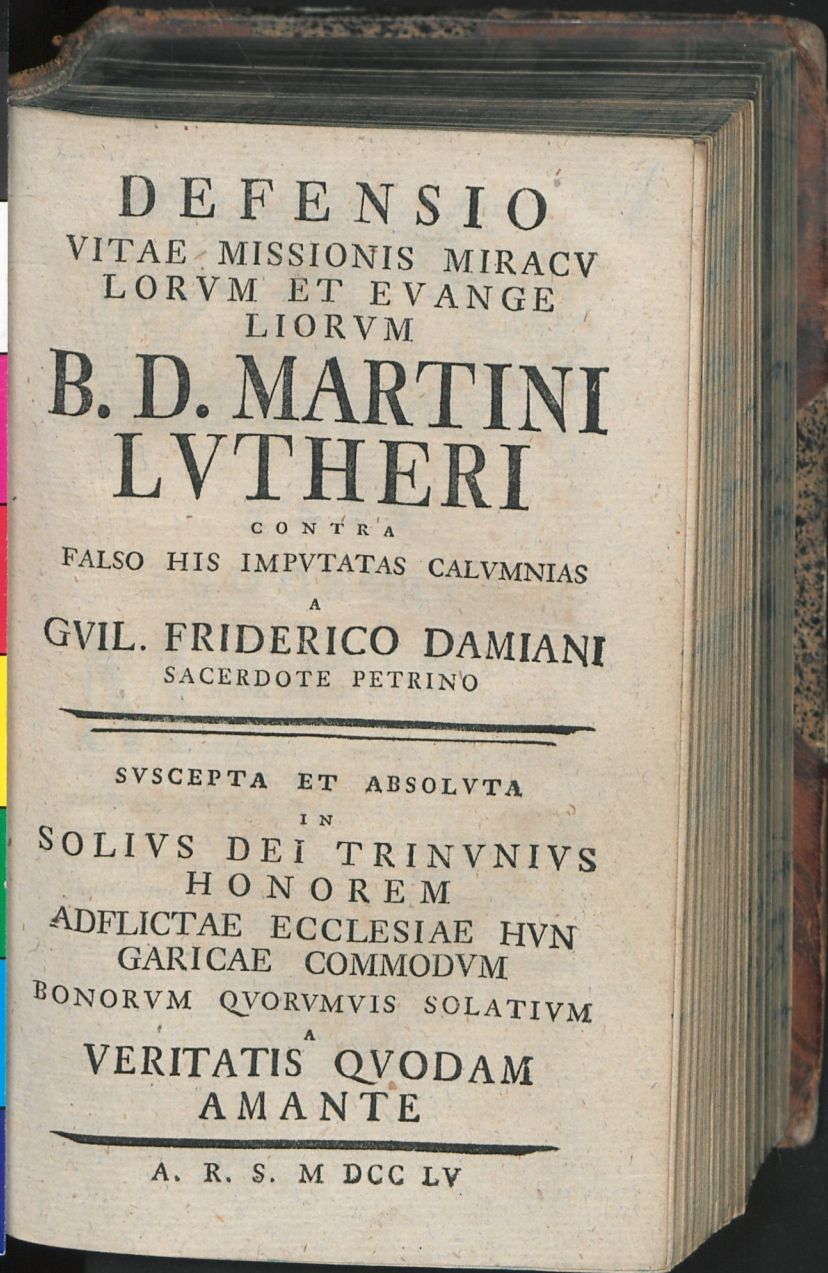
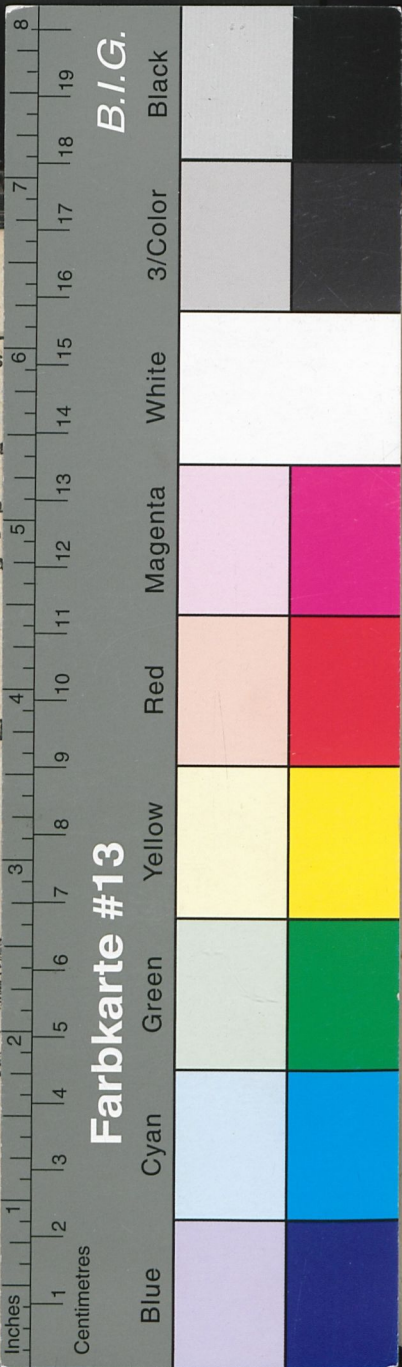
Mane
cia
cio,
cosu
tupe
ocu
dij.

Mug IC 209

X 235 1168

VD1P

7

DEFENSIO
VITAE MISSIONIS MIRACV
LORVM ET EVANGE
LIORVM
**B. D. MARTINI
LVTHERI**
CONTRA
FALSO HIS IMPVTATAS CALVMNIAS
A
GVIL. FRIDERICO DAMIANI
SACERDOTE PETRINO

SVSCEPTA ET ABSOLVTA
IN
SOLIVS DEI TRINVNIVS
HONOREM
ADFLICTAE ECCLESIAE HVN
GARICAE COMMODVM
BONORVM QVORVMVIS SOLATIVM
A
VERITATIS QVODAM
AMANTE

A. R. S. M DCC LV